

IUVENILIA FRANE TRANKVILA ANDREISA U GNIEZNU*

Bratislav Lučin

UDK: 821.163.42-6.09 Andreis, F. T.
Izvorni znanstveni rad

Bratislav Lučin
Marulianum
Split
bracolucin2@gmail.com

Tema su ovog rada u nas dosad nezapaženi rukopisi trogirskoga humanista Frane Trankvila Andreisa koji se čuvaju u Nadbiskupskom arhivu u Gnieznu. Riječ o je o pet kratkih tekstova (dvije pjesme i tri pisma) što ih je Andreis sastavio za svojega boravka u Rimu i uputio ih nadbiskupu Gniezna i poljskom primasu Janu Łaskom, koji se u to vrijeme (1513-1515) nalazio u Rimu kao sudionik Petoga lateranskog koncila. Nakon osvrta na ishodišno, ali nepouzđano izdanje Bogdana Bolza (1962), daje se kodikološki opis rukopisā, prikazuje se sadržaj tekstova i pokušava se uspostaviti njihova približna kronologija. Paleografskim putem dokazuje se da su posrijedi Andreisovi autografi. Slijedi prikaz povijesti istraživanja nakon Bolza. Opširnije se raspravlja o pismu Jana Łaskog od 28. srpnja 1514, u kojem on javlja u Poljsku da je u Rimu uspio angažirati »nekog povjesničara« da napiše takav povijesni prikaz Poljske i Poljaka u kojem će se ispraviti negativni stavovi i predrasude u djelima talijanskih povjesničara. Iako je u postojećoj literaturi s manje ili više opreza prihvaćeno da je spomenuti povjesničar upravo Trankvil Andreis, ovdje provedena analiza sadržaja i konteksta pisma pokazuje da to nije točno. Na temelju paleografskih značajki utvrđuje se da je glavni tekst toga pisma ispisan Andreisovom rukom (Łaski je vlastoručno unio samo bilješku na kraju i potpis). Ta činjenica potvrđuje već iznesenu tvrdnju Piotra Tańłowskog (2007) da je Andreis u Rimu postao nadbiskupovim tajnikom. Na temelju dostupnih podataka rekonstruirana se kronologija odnosā Andreisa i Łaskog u Rimu. Slijedi prikaz načela priređivanja Andreisovih tekstova te, u prilogu studiji, njihovo kritičko izdanje i prijevod. Novo izdanje bilo je potrebno ne samo zato da se isprave netočna Bolzova čitanja nego i zbog toga što u njegovu izdanju jednoga teksta nema, pa se taj ovdje objavljuje prvi put.

Ključne riječi: Frane Trankvil Andreis, Jan Łaski (stariji), Gniezno, Peti lateranski koncil, autograf, kritičko izdanje

---

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Hrvatska rukopisna kultura: djela, pisari, zbirke*, broj IP-2019-04-8566.

1. Uvod

Godine 1962. Bogdan Bolz je u jednom poljskom časopisu na svjetlo iznio dotad nepoznate mladenačke spise Frane Trankvila Andreisa (*Franciscus Tranquillus Andronicus*, 1490-1571) koji se čuvaju u zbirci Metropolitanskoga kaptola Nadbiskupskog arhiva u Gnieznu.¹ Njegova studija i izdanje bili su važan prilog poznavanju ranoga književnog stvaralaštva trogirskoga humanista, a pružila su i uvid u dotad gotovo nerasvijetljen njegov boravak u Rimu. Prije toga znalo se samo da je Trogirinanin ondje boravio u pratnji poljskoga primasa i nadbiskupa Gniezna Jana Łaskoga, koji je od 1513. do 1515. sudjelovao na Petom lateranskom koncilu, te da je u Rimu, u nadbiskupovu krugu, nastalo prvo (koliko znamo) Andreisovo tiskom objavljeno djelo: *Ode F. Andronici in triumpho reuerendissimi atque amplissimi domini Ioannis de Lasko, archiepiscopi Gneznensis, de uictoria inuictissimi Sigismundi, Polonie regis, contra Moscos habito*.² O Andreisovu rimskom boravku te o njegovoj odi i netom spomenutom pjesničkom zborniku u slavu Sigismundove pobjede u Poljskoj su prije Bolza – koliko mi je poznato – kratko pisali Joannes Fijałek, Henryk Barycz i Władysław Pociecha.³

Bolz je iz rukopisa objavio četiri Andreisova teksta – stihovanu pohvalnicu Łaskomu, stihovanu molitvu Djevici, pismo Łaskomu koje sadrži svojevrstu raspravicu o važnosti pjesništva te kratko pismo istom naslovljeniku s molbom da mu dopusti i dalje boraviti u sobi u kojoj je proveo zimu.⁴ Izdanje latinskog izvornika Bolz je popratio prijevodom na poljski (tiskanim na svakoj stranici ispod

¹ Usp. Bogdan Bolz, »Literacka spuścizna Andronika«, *Meander* 17 (1962), 7-8, 378-397.

² Objavljena u knjizi *Carmina de memorabili cede scismaticorum Moscouiorum per serenissimum ac inuictissimum dominum Sigismundum, regem Polonie, magnum ducem Lituaniae, Russie, Prussie Sarmatieque Europee dominum et heredem, apud Aras Alexandri Magni peracta*, s. l., s. a. [Romae, 1515], ff. [Dv v] – [D vi v]. Konzultirao sam digitalizat izdanja u Biblioteka Kórnicka, Kórnik, sign. Cim.Qu.2770, i digitalizat u Bayerische Staatsbibliothek, München, sign. Res/4 P.o.lat. 742,38, kojem nedostaju ff. D iii – [Div v]. Suvremeno izdanje s komentarom: *Epinikia Orszańskie czyti wirsze o pamiętnej klęsce Moscali*, prir. Zofia Głombiowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 2019, 100-101 (tekst), 217-222 (komentar).

³ Usp. Joannes Fijałek, *Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas*, G. Gebethner et soc., Cracoviae, 1914, 71 (bilj. 4); Henryk Barycz, »Andronicus Tranquillus Parthenius młodszy«, *Polski Słownik Biograficzny* I (1935), 96-97; Władysław Pociecha, *Królowa Bona, 1494-1557: czasy i ludzie odrodzenia*, Nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, sv. 2, Poznań, 1949, 516-517 (bilj. 213).

⁴ Kod Bolza ti tekstovi nose brojeve 1, 2, 3. i 4; u prilogu ovoj studiji objavljujem ih kao tekstove **1**, **2**, **3**. i **5**. (citiram ih uvijek s oznakom »tekst« i podebljano otisnutom brojkom). Tekst **4**. (pismo Łaskom s pregledom mišljenja antičkih i srednjovjekovnih autora o sudbini) dosad nije objavio ni Bolz niti tko drugi.

5/37

R^{mo} atq^{ue} Amplissimo. D. D. Joani Lasski Archiepiscopo Cracoviensi
ac primarij Regij polonice. D. suo obscripsit Frane Andreis Janu Łaskom.

Tragium

Nr. 14

Venia tu nostra praeul facinella lingua
 Maximaq^{ue} Illirij spelsa diversa soli:
 Et si magna tui nostras pervenit ad aures
 fama satis Carj meminisse atq^{ue} Lecj:
 Maior at in toto constat tua gloria mundo,
 Et superas amicitij tuae tuaq^{ue} bonis.
 Prima eundem pietas in casto pectore splendet:
 Hac & motibus prosequitur Deos.
 Simplicitas prudens divos imitata parentis,
 Et comitas vultu est conspicienda tuo.
 Iusticia invenit iam te phocrota reformat:
 Fabricium splendor, religioq^{ue} Numanam.
 Simula quid monerem, quoniam quicquid frigidus axis
 Hesperus, atq^{ue} Oriens, & minor Ursa regit:
 Omnis poeni tui superas cacumine mentis:
 primis & in patrio dicere esse solo.
 Ego nec immerito te Christi signa ferentem
 nascentis populus constituisse dicem.
 Hic nimis in studijs praestas splendor Corvus:
 Namq^{ue} foveas doctos praesul ubiq^{ue} viros.
 Et pugasio madufatis forte poatis
 Nampe famus magna non sine laude tui.
 Nam Maximatione memora te proferat Urbe
 Mirantur praesentia tempora nostra fidem.
 Hic tuaq^{ue} pietas murem amantem regit
 parva sunt, certo tempore plura lectura (arant).

Slika 11. Prvi dio pjesme Frane Andreisa Janu Łaskom (tekst 1)
(AAGn 5/37, Nr. 14, f. 1r)

5/11

Dno Hroszysimo .

ATA
GIERNO
LISTY
Nr 12

namq nulli dubium est, qd iussa Vra q. om. d. mo q. acerrimatissime exequuntur :
 in Exponnente solemni vtra hymno a mortali bus peccatu fulmina rebimise .
 Quanto magis Vram . R. D. a nemine provocatam, opinione sua / postq. ra-
 tione audierit / immutata esse sperem . Relatu est mihi Vra . R. D. in
 animo esse me veritissime atq. consilio magis curaz cubiculo privandi : cons-
 uenatus sum, benignitate in hoc Vra . R. D. usus : si prius commissum isto
 bono, huius fortasse foret, tolerabilis q. vniq. est (ut ferunt Seneca)
 bona no acquirere q. adquisita amittere, na huius curantur, quos magis
 fortuna respicit q. quos deseruit . omnino hic mea comoditas est ex por-
 tui : qui no utuntur de ambulacionibus, nihil confert : per ipsum cubiculo
 Patiorij amales id tempore per Vram . R. D. laxior corruptus desij. Accedit
 vtra q. hic sum passus hyeme : pluvias q. ac pestiferos austras, quoz hoc anno
 magna potestas fuit, cu. discretionem excepi . nunc huius celo nit abo
 Zephyros patribus fuisse admittere, mixtibus fructibus oblectari,
 variis anni cantu mulcorij, flores mistas, punicantibus rosas, albicantia
 lilia maxime spectare, alia vtra q. plurima sperada . Scriptu est per Prooptate
 qui serminat in Lachrimis, in exultatione matit . Utamq. est in manu Vra
 R. D. ab unoquoq. optimo no nisi optimu expectandus est . Vra aut q. ma. D.
 enj minime in deliberanda arposuerim, pro suo arbitrio sapientie tue
 mimo benigna dispoant . qua bn ualor in perfecta simpur animi et corpis
 integritate, in maxima bonoz affluentia, cupio . T. Cal. Martias. 1515.

Slika 14. Pismo Frane Andreisa Janu Łaskom datirano 23. veljače 1515. (tekst 5) (AAGn 5/11, Nr. 17, f. 1r)

latinskog teksta) i crno-bijelim fotografijama rukopisa, dao je kodikološki opis te kratku sadržajnu i žanrovsku analizu svakog teksta; kao autora identificirao je trogirskog humanista, a kao mjesto njihova nastanka Rim; napokon, uspostavio je hipotetsku kronologiju objavljenih tekstova.

Prije potanijeg osvrta na Andreisove rukopise u Gnieznu treba nešto reći o Bolzovim previdima i pogreškama. Prije svega, promaknulo mu je da se u zbirci kaptola u Gnieznu nalazi još jedan Andreisov tekst, također naslovljen na Łaskoga. Previd je utoliko neobičniji što se taj izostavljeni tekst nalazi u kaptolskom arhivu u istom svežnju korespondencije Jana Łaskoga u kojem su sačuvana i četiri teksta što ih je on objavio; štoviše, bliske su i njihove signature.⁵ Osim toga, Bolzu, kako se čini, nije bilo poznato da je na Andreisovu ostavštinu u Gnieznu već 1949. upozorio Władisław Pocięcha: u monografiji o kraljici Boni rođenoj Sforza, drugoj ženi kralja Sigismunda I, on je uputio na Andreisove rukopise – citirajući, štoviše, početke dvaju tekstova: onoga koji se ovdje objavljuje kao tekst **4**, a kojeg u Bolza nema (o sudbini), i teksta **3**. (o pjesništvu).⁶ Drugi su nedostatak Bolzova izdanja dosta brojne pogreške u odčitavanju latinskoga teksta i nedosljednosti u njegovu priređivanju: tako npr. rukopisne kratice često nisu dobro razriješene, a odstupanja od klasične ortografije gdje se toleriraju, gdje opet privode klasičnoj normi.⁷ Uza sve to, njegov je rad veoma koristan, a kronologija koju je uspostavio i danas je prihvatljiva.

2. Opis rukopisa i njihova sadržaja

Opis Andreisovih rukopisa koji slijedi zasniva se dijelom na podacima iz Bolzove studije, a dijelom na digitalnim fotografijama koje sam pribavio iz Gniezna. Riječ je o slobodnim listovima i dvolistovima koji se u tamošnjoj kaptolskoj zbirci nalaze u II. svežnju korespondencije Jana Łaskoga. Svaki od njih na prvoj stranici *recto* u gornjem lijevom kutu nosi nekoliko oznaka. Prvotno je tu bio samo crvenom tintom unesen broj (signatura) i ispod njega okrugli pečat koji u obodu ima tekst CAPITVLVM METROPOLITANVM GNESNENSE, a u sredini grb nadbiskupije (štitno polje na kojem su tri ljljana).⁸ Današnje kolor-fotografije

⁵ Više o signaturama i o redosljedju kojim se tekstovi objavljuju bit će riječi u odjeljku

2. Opis rukopisa i njihova sadržaja.

⁶ Usp. Pocięcha, n. dj. (3), n. mj.

⁷ Detaljnije podatke i primjere dajem u odjeljku **7. Načela ovog izdanja**. Sud o poljskom prijevodu prelazi moje kompetencije, ali očito je da se u njemu odražavaju pogreške u čitanju izvornika. Samo jedan primjer: rukopisno *In ep(isto)lis q(u)q(ue) dictandis* (»I u sastavljanju pisama«, tekst **3,2**) Bolz čita kao *In exemplis quoque dictandis* (n. dj. [1], 384) te prevodi: »W podawaniu przykładów«, tj.: »U davanju primjera«.

⁸ To su u Bolzovo vrijeme bile jedine oznake; jasno to potvrđuju njegovi opisi i crno-bijele fotografije rukopisa objavljene u njegovu radu; usp. Bolz, n. dj. (1).

pokazuju da je ispred crvenog broja naknadno običnom olovkom upisan broj pet i kosa crta, tako da čitava oznaka glasi npr. 5/11 (jedina iznimka navest će se u opisu). Odmah ispod okruglog pečata dodan je trokutasti pečat s nadbiskupskim (lorenskim) križem, ispod kojeg u dva retka piše A A / GNIEZNO (dalje ću se koristiti u literaturi uobičajenom kraticom AAGn). Ispod njega pak slijedi pečatni formular koji se sastoji od riječi LISTY i prazne crte, na koju je crnom tintom upisano »Nr.« i broj.

Vodeni znak Bolz je odčitao samo na tekstu **1.** (AAGn 5/37, Nr. 14); samo tekst **5.** (AAGn 5/11, Nr. 17) nosi dataciju zabilježenu autorovom rukom: 7. Cal. Martias 1515. (tj. 23. veljače 1515). Morajući se odlučiti za određeni redosljed, a bez autopsije rukopisa, vodio sam se očitom činjenicom da su crvene signature (tj. brojevi iza »5/«) najstariji. Ako su pak tekstovi prvotno ulagani u svežanj onako kako su naslovniku pristizali u ruke, onda je najgornji tekst (AAGn 5/11, Nr. 17) po nastanku najmlađi. Pretpostavljam naime da se pri njihovu signiranju/obrojčavanju pošlo od vrha, pa je najgornji, tj. najmlađi tekst dobio najmanji broj (11). Time se može objasniti obrnuta kronologija: najstariji tekst ima najveći broj crvene signature (37), pa se uspostavlja ovakav niz:

AAGn 5/11, Nr. 17 (tekst **5**)

AAGn 5/23, Nr. 16 (tekst **4**) (izostavljen kod Bolza)

AAGn 5/27, Nr. 13 (tekst **3**)

AAGn 5/29, Nr. 15 (tekst **2**)

AAGn 5/37, Nr. 14 (tekst **1**)

Ova rekonstrukcija ne može objasniti zašto među crvenim brojevima postoje praznine; možda se tu nalaze pisma drugih pošiljatelja, ali to nisam mogao provjeriti. Dodatno je pitanje zašto takvih praznina nema među naknadno unesenim brojevima (Nr.) u pečatnoj rubrici LISTY; možda je netko na taj način okupio pisma istog pošiljatelja, u ovom slučaju Andreisa, ali opet slijedi pitanje: zašto je redosljed poremećen, pa se Nr. 13 nalazi između Nr. 16 i Nr. 15? Odgovori na ta pitanja mogli bi se možda dobiti izravnim pregledavanjem nadbiskupove korespondencije, no kako mi to nije moguće, ovdje ona moraju ostati otvorena. Kako bilo da bilo, rastući slijed crvenih brojeva podudara se s Bolzovom hipotetskom kronologijom; po načelu slijeda crvenih brojeva umetnuo sam tekst **4.** na pretposljednje mjesto.

Svi su tekstovi pisani istom rukom, humanističkom kurzivom. Svi su, kako će se vidjeti iz daljnjeg izlaganja, očitost nastali u Rimu, u razdoblju nadbiskupova boravka na Lateranskom koncilu.⁹

⁹ Autor najnovije, referentne monografije o Janu Łaskom pretpostavlja da su Andreisovi listovi ostatak veće, izgubljene cjeline; usp. Piotr Tafiłowski, *Jan Łaski (1456-1531): kanclerz koronny i prymas Polski*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2007, 340.

AAGn 5/37, Nr. 14 (tekst 1)

Rukopis: List papira dimenzija 29 x 21,5 cm, ispisan s obje strane (29 + 6 redaka). Vodeni znak: lovački rog u krugu.

Naslov: *R(euerendissimi)mo atq(ue) amplissimo d(omino) d(omino) Ioa(n)ni Lasski, archiep(iscop)o Gnesnensi ac primati Regni Pollonie, d(omino) suo obser(uandissimi)mo, Franciscus Andronicus*. Naknadno je drugom rukom, ali također humanističkim pismom, ispod toga na desnoj strani dodano: *Tragurin(us)*.

Sadržaj: Pjesnički panegirik Janu Łaskomu, 16 elegijskih distiha. Andreis ističe da je nadbiskup *unica... nostrae... facundia linguae* (stih 1), *maxima Illirici spesque decusque soli* (2), hvali njegovu glasovitost, vrline i pretke (3-12), njegov ugled i učenost (13-19), a napose njegov mecenatski odnos prema učenim ljudima, pa i pjesnicima (20-24), o čemu govori čitav Rim: *Iam Moecenatem rumor te personat Vrbe* (23). Na kraju se autor preporučuje nadbiskupu, uz obećanje da će još pjevati o njemu (25-32).

Datacija: Budući da mladi i nepoznati pjesnik tek nastoji privući pozornost i potporu uglednoga premeta, Bolz zaključuje da je posrijedi najraniji tekst naslovljen na Łaskoga. Kako je ovaj pristigao u Rim 5. lipnja 1513, a prvi put javno nastupio na Lateranskom koncilu 13. lipnja, može se pretpostaviti da je panegirik nastao u drugoj polovici 1513, najkasnije početkom 1514.¹⁰ Dodajem da Rim kao mjesto i 1513. kao godinu nastanka podupire i vodeni znak.¹¹

AAGn 5/29, Nr. 15 (tekst 2)

Rukopis: List papira dimenzija 29 x 21,5 cm, ispisan samo na *recto* strani. Vodeni se znak, prema Bolzu, ne da jasno razaznati, ali drugačiji je nego kod panegirika.

Naslov: *Andronicus ad Virginem*

Sadržaj: Molitva Djeviци, 12 elegijskih distiha.¹² Počinje pozdravom i himničkim zazivom (1-6), nastavlja se molbom za pomoć i zaštitu (7-20), a završava pjesnikovim obećanjem da će je i dalje slaviti te nadom da će nakon smrti polučiti nebeski spokoj (21-24).

Datacija: Iz činjenice da pjesnik navodi samo svoje prezime Bolz zaključuje da je on primatelju (zacijelo: Łaskomu) već poznat, pa pretpostavlja da je pjesma

¹⁰ Usp. Bolz, n. dj. (1), 391.

¹¹ Za lovački rog u krugu («huchet dans le circle») usp. Briquet, br. 7855: »29x43 r. Rome, 1513. Milan, A. di Stato : *Doc. dipl.* Var. ident. : **Bologne**, 1515.« (C. M. Briquet, *Les filigranes: Dictionnaire historique des marques du papier*, sv. 2, A. Jullien, Genève, 1907, 425). Kratica »r.« znači »rogné« (obrezan) i odnosi se, dakako, na format. Briquet navodi dimenzije čitava lista; kod Andreisa je on očito presavijen i prerezan napola. Poblebljano su otisnuti gradovi u kojima se papir koristio za pisanje ili tiskanje.

¹² Bolz (n. dj. [1], 379) i drugi autori koji spominju pjesmu (a o kojima više u odjeljku **4. Povijest istraživanja nakon Bolza**) nazivaju je himnom.

nastala nakon panegirika, tj. 1514, možda i 1513; dodaje ipak da uporišta za dataciju nema – nije čak moguće reći je li pjesma nastala prije ili poslije pisma o važnosti pjesništva (tekst 3).¹³

AAGn 5/27, Nr. 13 (tekst 3)

Rukopis: Presavijen veći list papira, tj. dva lista dimenzija 29 x 21,5 cm, ispisan samo prvi list *recto* i *verso*. Slova su sitnija i zapis znatno gušći nego u tekstovima 1. i 2. (38 redaka + 31 redak). Vodeni znak, prema Bolzu, nije bilo moguće odčitati zbog gustoće rukopisa.

Naslov: *Amplissimo atq(ue) r(euerendissimo) in Chr(ist)o p(atr)i et d(omino) d(omino) Ioa(n)ni Lasski, archiep(iscop)o Gnesnen(si) ac primati Regni Pollonie dignissimo, d(omi)no meo obser(uandissimo).*

Potpis (na dnu f. 2v): *E(xcellentissimae) V(estrae) R(euerendissimae) D(ominationis) humilis s(er)uitor / Franciscus Andronicus.*

Sadržaj (brojevi se odnose na paragrafe u ovdje priloženom izdanju): Pismo je svojevrsna apologija pjesništva, koje je prema Andreisu nadređeno prozi. U početnoj *captatio benevolentiae* on se s poštovanjem obraća Łaskom, potaknut njegovom izjavom da je prozni izraz izvrsniji od metričkoga (1), pa ni sam isprva ne poriče nadređenost proznog izraza (2). No u nastavku pisma iznosi vlastiti stav, koji potkrepljuje nizom imena i citata antičkih pisaca (kojima pridodaje Jeronima Dalmatinca), tj. da veća čast ipak pripada poeziji. Naime proza je ograničena na govorništvo, historiografiju i epistolografiju, dok je poezija primjenjiva univerzalno (3). U antici se smatralo da pjesnici pjevaju nadahnuti božanskim duhom, pa su stoga bili najčaćeniji i smatrani bliskima bogovima (4); otud izlazi da je pjesništvo nadređeno retorici i historiografiji (5). Nadalje prednosti su pjesništva u tome da je urođeno, tj. biva po naravi (6), da je zahtjevno, jer se bavi vrlinom, te da je tematski sveobuhvatno (7). Nakon toga suprotstavljanja vlastitoga stava mišljenju uglednoga premeta slijede, dakako, topički izrazi skromnosti, isprika zbog možebitne preuzetnosti i zbog vlastitoga niskog stila (8), a na kraju Andreis šalje Łaskomu dobre želje i izraze poštovanja, preporučujući se njegovoj zaštiti (9).

Datacija: Bolz ovo pismo, koje on naziva memorandumom o važnosti pjesništva, objavljuje na trećem mjestu, ali pomišlja i da bi moglo biti povezano s nastankom panegirika.¹⁴ U samu tekst u nema nikakvih kronoloških indicija, ali kasniji su proučavatelji Andreisovo izričito zabacivanje proze u korist pjesništva povezali s pismom Jana Łaskoga u kojem on 28. srpnja 1514. javlja u Poljsku da je u Rimu našao nekog historiografa koji je prihvatio napisati na humanističkim načelima zasnovanu povijest Poljske, a ta će ujedno sadržavati obranu časti Poljaka od negativnih prikaza u djelima suvremenih talijanskih historiografa. U neimeno-

¹³ Usp. Bolz, n. dj. (1), 383, 391. Da molitva slijedi iza panegirika, misli i Tańkowski, n. dj. (9), 342.

¹⁴ Usp. Bolz, n. dj. (1), 388, 391.

vanu piscu poljske povijesti trebalo bi, prema spomenutim proučavateljima, vidjeti Trankvila Andreisa, koji je naknadno povukao svoj pristanak te svoju odluku neizravno obrazložio u pismu Łaskomu u kojem zastupa nadređenost pjesništva. Na tu zamršenu temu još ću se vratiti;¹⁵ ovdje samo dodajem da bi za tekst 3. – ako bismo prihvatili da je on izraz naknadnog Andreisova odustajanja – *terminus post quem* bio 28. srpnja 1514.

AAGn 5/23, Nr. 16 (tekst 4) (izostavljen kod Bolza)

Rukopis: Presavijen veći list papira, tj. dva lista kojima su dimenzije vjerojatno iste kao i za tekst 3, tj. 29 x 21,5 cm; ispisan je prvi list s obje strane, a na drugom otprilike polovica *recto* strane. Slova su još sitnija, a zapis još gušći nego u tekstu 3. (48 + 50 + 28 redaka). Na lijevim marginama pisac je unio velik broj imena i pojmova koje spominje u tekstu. O vodenom znaku nije mi moguće ništa kazati. U lijevom gornjem kutu f. 1r, dakle na mjestu gdje su drugdje ispisani crveni brojevi, nazire se crvenkasta mrlja (možda od razlivenne tinte), pokraj koje je olovkom napisano: »Listy 5/nr. 23«.

Naslov: *Domino suo gratiosissimo.*

Potpis: neposredno ispod teksta stoji: *E(xcellentissimae) V(estrae) R(euerendissimae) D(ominationis)*, a niže, u samom desnom donjem kutu f. 2r (gdje je papir sada oštećen): *humil<is seruator> F. Andronicus.*

Sadržaj: Pismo Łaskomu s pregledom mišljenja o sudbini (*fatum*) kod antičkih i srednjovjekovnih filozofa. Povod je pismu razgovor što su ga o sudbini vodili nadbiskup i njegovi učeni prijatelji; Andreis mu je prisustvovao, ali nije se usudio sam se u nj uključiti (1). Kako je o tome mnogo čitao, utvrdio je da se autoriteti uvelike razlikuju u mišljenjima, a neka su od njih, štoviše, nespojiva s kršćanskom vjerom; stoga se sad obraća nadbiskupu s molbom da mu ukaže na pravu istinu (2). Ono što slijedi očita je demonstracija načitanosti, kojom je Andreis zacijelo htio prije svega ostaviti snažan dojam kod svojega pokrovitelja: na tri rukopisne stranice nižu se imena tridesetak filozofa, pjesnika, astrologa i drugih pisaca, nadalje mitskih osoba, filozofskih škola te latinskih i grčkih termina, od kojih se neki pojavljuju u više navrata. Tekst je kolaž doslovnih ili prepričanih citata iz djela tih autora, s tek nužnim autorskim poveznicama. Ta legitimacija vlastite učenosti pokazuje, unatoč mladenačkoj nadobudnosti, da je Andreis lektiri pristupao ozbiljno i sustavno; zacijelo je već imao – u kakvoj bilježnici općih mjesta i izvadaka iz lektire, koje su bile sastavnim dijelom humanističke naobrazbe – ispisanu većinu citata i referenci što ih je sada prosuo pred nadbiskupa. Doduše, očito je da autoru pisma nedostaje makar i elementarno znanje grčkog, a nešto pozorniji pogled otkriva da je jedan dio učene građe (mahom je riječ o mišljenjima astrologā) on pronašao već probran i okupljen na jednom mjestu – u komentarima

¹⁵ Usp. odjeljke 4. **Povijest istraživanja nakon Bolza** i 5. **Pismo Łaskoga od 28. srpnja 1514. i zagonetni quidam historiographus.**

Cecca d'Ascolija (tj. Francesca Stabilija) uz tada popularni astronomski priručnik Iohannesa de Sacrobosco *Sphaera mundi*.¹⁶ Potanje prepričavanje sadržaja (3-11) nije potrebno; treba ipak skrenuti pozornost na završne paragrafe, u kojima Andreis zaključuje da neka od iznesenih mišljenja (astrolozi, epikurovci) izlišnom čine čovjekovu slobodnu volju, čemu on suprotstavlja primjere iz Svetog pisma (12-13). Uznemiren sukobom citiranih autoriteta i onoga što govori kršćanski nauk, utječe se nadbiskupu da ga oslobodi nedoumice (14).

Datacija: smještaj teksta na četvrto mjesto temelji se, kako je rečeno, na rastućem nizu crvenih brojeva (ovdje uzimam da olovkom zabilježen »nr. 23« rekonstruirani zapis crvenom tintom, koji se možda razlio). Pouzdani nadnevak teksta **5.** (23. veljače 1515) tako postaje *terminus ante quem* za tekst **4.** Možda bi se indikativnom mogla smatrati očita promjena u naslovima pisama: dok u tekstovima **1.** i **3.** Andreis iscrpno navodi nadbiskupove titule i za njega je on *dominus obseruandissimus*, u tekstu **4.** u zaglavlju stoji samo *Domino suo gratiosissimo*, a u tekstu **5.** *Domino generosissimo*. I po tome bitno manje formalnom obraćanju tekst **4.** dolazi nakon teksta **3.**

AAGn 5/11, Nr. 17 (tekst **5**)

Rukopis: List papira dimenzija 29 x 21,5 cm, ispisan samo s *recto* strane, dosta široko (22 retka). Vodeni znak Bolz ne spominje.

Naslov: *Domino generosissimo*.

Potpis: Nema ga.

Sadržaj: Pismo je Andreisova molba Łaskomu neka ga ne liši sobe koju mu je svojedobno dodijelio za stanovanje. Ona se očito nalazila iznad nadbiskupova stana i bila je povezana s trijemom na istom katu: doznajemo naime da je Andreis već bio upozoren neka prestane sa svojim noćnim šetnjama po sobi, no on tu svoju naviku nije prekinuo, nego ju je premjestio na trijem (1) – a to je, lako se dade zaključiti, prelilo čašu nadbiskupova strpljenja. Svoj apel pisac pojačava slikovitim opisom nadolazećega proljeća, u blagodatima kojega se nadao uživati nakon što je u sobi pretrpio neugodnu zimu (2). Ton pisma znatno je spontaniji i osobniji nego u prethodnim sastavcima, a realnost situacije s jedne i živost opisa s druge strane čine ovaj kratki tekst antologijskom minijaturom humanističke epistolografije.

Datacija: zabilježena dolje desno, u visini posljednjega retka pisma: 7. *Cal. Martias 1515.* (tj. 23. veljače 1515). Budući da je nadbiskup Rim napustio nakon 5. svibnja 1515, ovaj tekst zacijelo treba smatrati posljednjim u nizu.¹⁷

¹⁶ Prvi put tiskan u Ferrari 1472, imao je do 1513. pedesetak izdanja; usp. URL: <http://www.ghtc.usp.br/server/Sacrobosco/Sacrobosco-ed.htm> (pristupljeno 20. travnja 2020).

¹⁷ Vrijeme nadbiskupova odlaska iz Rima dajem prema: Nelson H. Minnich, »The Closing of the Fifth Lateran Council (1512-17)«, *Annuario Historiae Conciliorum* 45 (2013), br. 1, 17-58 (49). Bolz (n. dj. [1], 391) tvrdi da je to bilo u rujnu 1515, ne navodeći izvor. Tafiłowski (n. dj. [9], 178) ne govori o datumu odlaska iz Rima, nego priopćuje

3. Status autografa

Opisani rukopisi Andreisovi su autografi, što se može potkrijepiti na više načina. Prije svega, sačuvani su u zbirci samog primatelja, Jana Łaskoga. Nadalje, posrijedi su privatna pisma, od kojih su dva potpisana, a dva nose ime autora u naslovu.¹⁸ Napokon, status autografa posvjedočuje usporedba s drugim rukopisima Andreisovih djela, nastalima nedugo nakon rimskih listova. Najraniji su među njima pismo i *elegidium* (kratka pohvalnica u elegijskim distisima) upućeni Joachimu von Wattu (*Ioachimus Vadianus*), nastali krajem 1517. ili početkom 1518, vjerojatno u Ingolstadt.¹⁹ Drugi je rani rukopis Andreisova pjesma Conradu Peutingeru, naslovljena *Ad excellentissimum uirum, maximum antiquitatis ac litterarum obseruatorem, dominum Conradum Peittinger* [sic], *utriusque iuris doctorem, Tranquillus Parthenius*; pjesma je nastala po svoj prilici 1519.²⁰ U oba ta pisma Andreis sebe naziva *Tranquillus Parthenius*, dok se u rukopisima u Gnieznu potpisuje kao *Franciscus Andronicus* ili samo *Andronicus*, pa izravna usporedba potpisa nije moguća. Zanimljiva bi bila i usporedba s kasnijim Andreisovim pismima, također autografima, ali od razdoblja kojim se ovdje bavimo ona su udaljena više desetljeća, pa njihov duktus, uz brojne karakteristične sličnosti, očituje i neke razlike.²¹ Ovdje nije mjesto da se ulazi u tu vrstu analize, pa za usporedbu podastirem nekoliko detalja iz ranih listova, tj. onih upućenih Łaskomu,

---

da je Łaski u Gniezno stigao 17. listopada 1515; dodaje kako se nije vraćao najkraćim putem; preko Beča skrenuo je u Madžarsku, gdje se susreo s kardinalom Tomom Bakačem i kraljem Vladislavom.

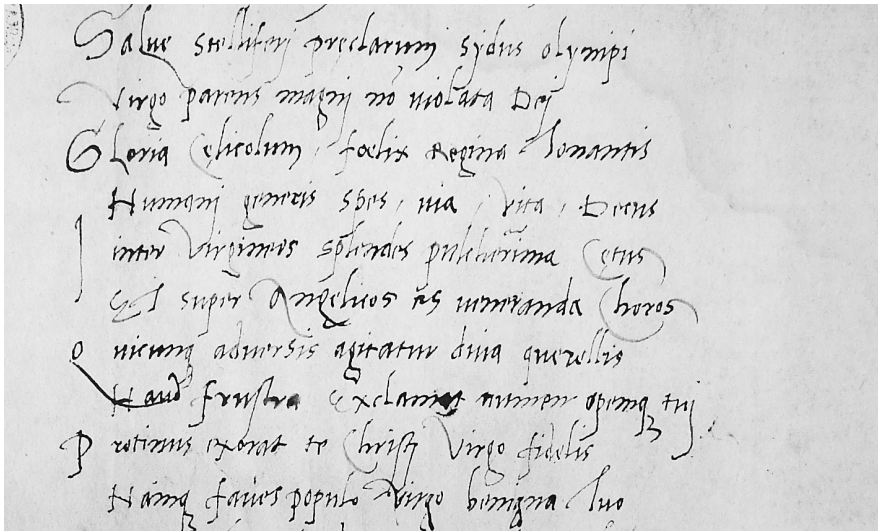
¹⁸ Korisne opaske o kriterijima raspoznavanja autografa daje Paul Oskar Kristeller, »Some Original Letters and Autograph Manuscripts of Marsilio Ficino«, *Studi di bibliografia e di storia in onore di Tammaro de Marinis*, sv. III, Stamperia Valdonega, Verona, 1964, 5-33; pretiskano u: Kristeller, *Studies in Renaissance Thought and Letters*, sv. III, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1993, 109-134, naročito 111.

¹⁹ Rukopis se čuva u *Vadianische Sammlung* u Kantonsbibliothek, St. Gallen, Švicarska, VadSlg Ms 40:27 i 40:28. Faksimil druge stranice pisma, s Andreisovim potpisom, objavljen je u knjizi *Le Cymbalum Mundi, Actes du Colloque de Rome (3-6 novembre 2000)*, ur. Franco Giaccone, Librairie Droz, Genève, 2003, 561. Za izdanje teksta, mjesto nastanka i dataciju usp.: *Die Vadianische Briefsammlung der Stadtbibliothek St. Gallen*, sv. III, ur. Emil Arbenz, Fehr'sche Buchhandlung, St. Gallen, 1897, 163-165.

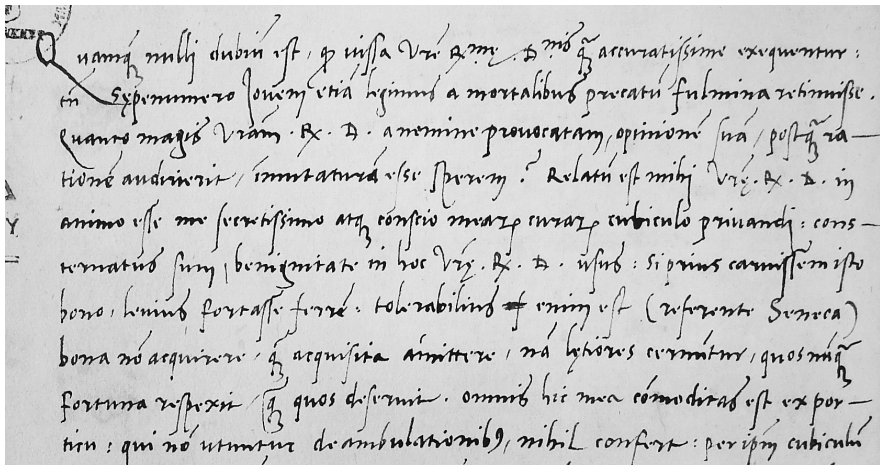
²⁰ Staats- und Stadtbibliothek, Augsburg, Cod. Aug. 406 a. cart. misc. s. XVI, f. 30r. Za dataciju usp. *Mirabile: Archivio digitale della cultura medievale*, URL: <http://www.mirabileweb.it/author/franciscus-tranquillus-parthenius-andronicus-n-149-author/25159> (pristupljeno 19. prosinca 2019).

²¹ Riječ je o pismima upućenim Tomi Nádasdyju, nastalima između 1532. i 1560, koja se čuvaju u Magyar Országos Levéltár, Kamarai Archivum, Nádasdy missiles. Za njihov popis usp. Neven Jovanović, *Katalog djela Trankvila Andreisa*, URL: <http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/biblio/trankvil-djela-radno.html> (pristupljeno 19. prosinca 2019).

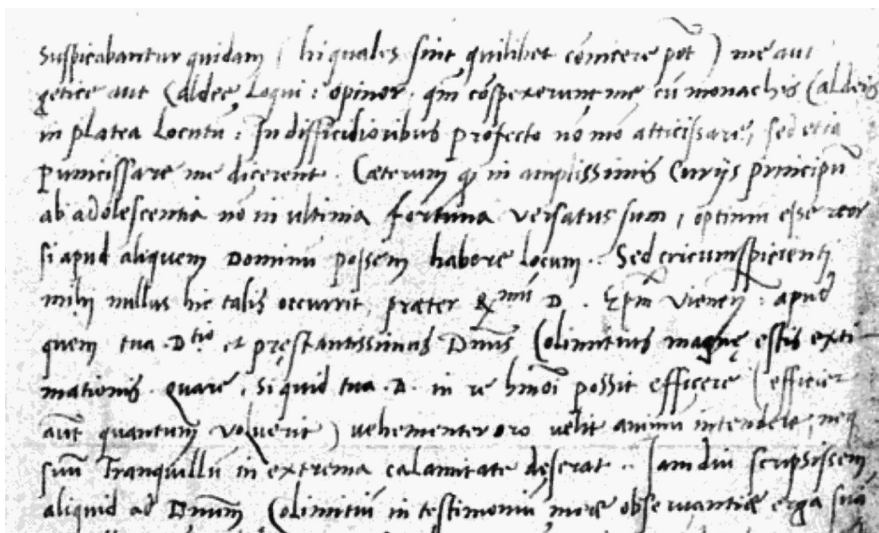
Von Wattu i Peutingeru: već i sama podudarnost duktusa u njima potvrđuje da pred sobom imamo autografe.

Slika 1. Andronik Djevici, AAGn, 5/29, Nr. 15 (tekst 2), stihovi 1-10

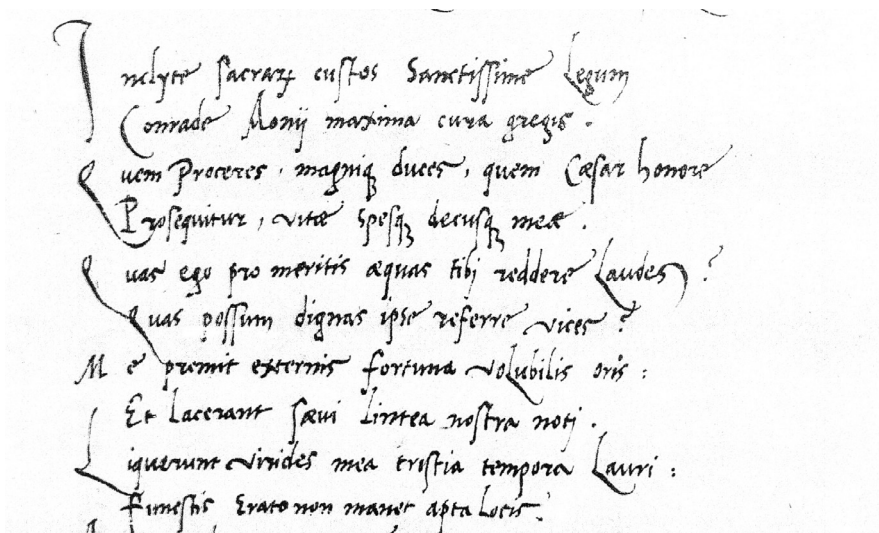

Slika 2. Andronik Łaskom, pismo o sobi, AAGn, 5/11, Nr. 17 (tekst 5), redci 1-10

sufficabantur quidam (hi qualis sint quilibet cernere pot) me aut
 generi aut (aliter Legi : opinor qm cospicuum me cu monachis (aliter
 in platea Locuti : In difficultatibus profecto no me atticensari, sed vicia
 pmississare me dicerent. Ceterum q in amplexibus Corvys principu
 ab adolescentia no in ultima fortuna versatus sum, optimu esse reor
 si apud aliquem Dominu possem habere locum. Sed circumspectenti
 mihi nullus hic talis occurrit, praeter & mi d. Ep'm vident : apud
 quem tua d. & prestantissimas Domus (oliminis magne esse exi
 mationis. quar, si quid tua d. in u' hmoi possit efficere (effici
 aut quantum valuerit) uehementer oro uehit animu int' obela, me
 suu Tranquillu in extrema calamitate deserat. Jam diu scripsissem
 aliquid ad Domu (olimini in testimoniu mea obsequantia, erga sua

Slika 3. Andronik Von Wattu, St. Gallen, Švicarska, VadSlg Ms 40:28, redci 1-12

Inlyta sacrae custos Sanctissime Legum
 (Conrado Romij maxima cura gregis
 uem Proceres, magniq duces, quem Caesar honore
 Prosequitur, vite spesq, beatusq, mea.
 uas ego pro meritis aquas tibi reddere Laudes?
 Quas possum dignas ipse referre vices?
 Me praeuit externis fortuna solubilis oris:
 Et lacerant saevi Lirrea nostra notij.
 Iquerunt virides mea tristia tempora Lauri:
 Fumusq, Erato non manet apta Locu.

Slika 4. Andronik Peutingeru, Augsburg, Cod. Aug. 406 a. cart. misc. s. XVI, f. 30r, stihovi 1-10

Zapaziti je neka karakteristična slova (uz svako dajem samo po nekoliko primjera):

diftong ae pojavljuje se – ako nije napisan kao obično e ili »repató e« (ę) – redovito u ligaturi æ: **SI. 3**, redak 4 *Caeterum*; **3,7** *praeter* – **SI. 4,3** *Caesar*; **4,5** *aequas*; **4,8** *saevi*); ako je na završetku riječi, onda je završni potez produžen prema gore desno: **SI. 3,12** *meae obseruantiae* – **SI. 4,4** *meae*, kao što je to i kod samostalnog završnog e: **SI. 3,1** *co(n)nicere, me*; **3,4** *punicissare, me*; **3,6** *quare* – **SI. 4,1** *Inclyte, sanctissime*; **4,3** *honore*; **4,5** *reddere*;²²

g je pisano u dva odvojena odjeljka, pri čemu je gornji okrugao, donji je ponešto trokutast (kadšto nije zatvoren), a vertikalni spojni potez između njih često je dug: **SI. 1,2** *Virgo*; **1,4** *generis*; **1,5** *Virgineos* – **SI. 2,2** *legimus*; **2,3** *magis*; **2,6** *benignitate* – **SI. 3,2** *getice*; **3,8** *magne* – **SI. 4,1** *legum*; **4,3** *magniq(ue)*; **4,5** *ego*;

minuskulno l često sličí na majuskulno L: **SI. 1,1** *Salue*; **1,3** *Gloria* – **SI. 2,10** *nihil* – **SI. 3,2** *loqui*; **3,3** *locutum*; **3,10** *voluerit* – **SI. 4,1** *legum*; **4,5** *laudes*; **4,7** *volubilis*;

završno m ima završni potez produžen prema dolje: **SI. 1,1** *pręclarum*; **1,3** *ęelicolum* – **SI. 2,3** *proucatam*; **2,4** *sperem*; **2,6** *sum* – **SI. 3,1** *quidam*; **3,4** *Caeterum*; **3,6** *aliquem, possem, locum* – **SI. 4,1** tri puta u naslovu, što se ovdje ne vidi;

majuskulno Q ima dug kosi potez, koji zalazi u sljedeći redak: **SI. 1,7** *Quicunq(ue)* – **SI. 2,1** *Quamq(uam)* – **SI. 3,9** *Quare* – **SI. 4,3** *Quem*; **4,5** *Quas*; **4,6** *Quas* (kadšto se taj potez pojavljuje i minuskulnom q: usp. **SI. 5. i 6**);

minuskulno r pojavljuje se ili kao naše današnje r: **SI. 1,1** *stelliferi, pręclarum*; **1,2** *Virgo parens*; **1,3** *Gloria* – **SI. 2,1** *exequuntur* – **SI. 3,2** *opinor*; **3,4** *curijs principum* – **SI. 4,2** *Conrade*; **4,5** *meritis*; **4,7** *externis, fortuna, oris*, ili u obliku koji sličí na slovo z: **SI. 1,4** *generis*; **1,6** *ueneranda choros*; **1,7** *querellis* – **SI. 2,1** *V(est)re, accuratissime*; **2,2** *sępenumero, mortalibus, precatu(m)* – **SI. 3,3** *difficilioribus, profecto, atticissare*, **3,4** *punicissare, dicerent, Caeterum* – **SI. 4,2** *cura gregis*; **4,3** *proceres, Caesar honore*; ovaj drugi oblik redovit je na početku riječi: **SI. 2,2** *retinuisse*; **2,3-4** *ratione(m)* – **SI. 3,5** *reor* – **SI. 4,5** *reddere*; **4,6** *referre* i u abrevijaturama *-ar(um)/or(um)*, koje izgledaju kao z i broj 4: **SI. 2,5** *mear(um) curar(um)* – **SI. 4,1** *sacrar(um)*;

minuskulno t ima izrazito nizak vertikalni potez (iznimka su skupine ct, st), a na završetku riječi nalikuje na r: **SI. 1,1** *stelliferi*; **1,3** *tonantis*; **1,4** *vita* – **SI. 2,1** *accuratissime exequuntur*; **2,2** *etia(m), mortalibus* – **SI. 3,1** *suspocabantur, sint, quilibet*; **3,4** *quilibet* – **SI. 4,1** *Inclyte*; **4,4** *prosequitur, vitae*; **4,7** *premit*;

završno s često ima lučno (srpasto) produžen gornji desni potez (naročito izražen na kraju stiha): **SI. 1,5** *ęetus*; **1,6** *choros* – **SI. 4,5** *laudes*, ili sličí na rukopisno o s kvačicom produženom prema gore desno: **SI. 2,2** *legimus, mortalibus*;

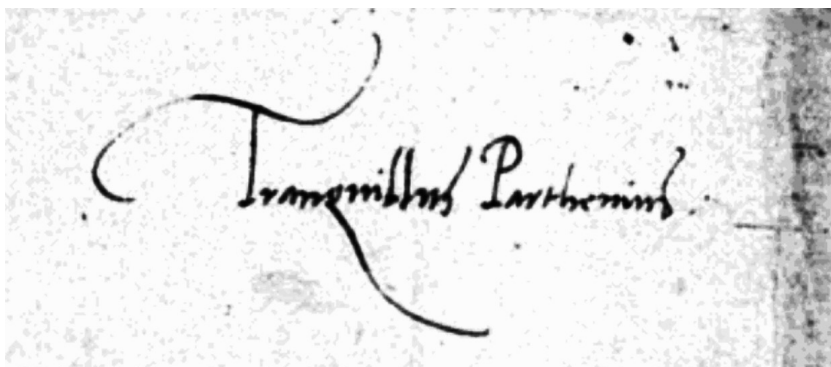
²² Ligatura æ ne pojavljuje se na ovdje odabranim uzorcima rukopisa iz Gniezna, ali potvrde su identične i obilne.

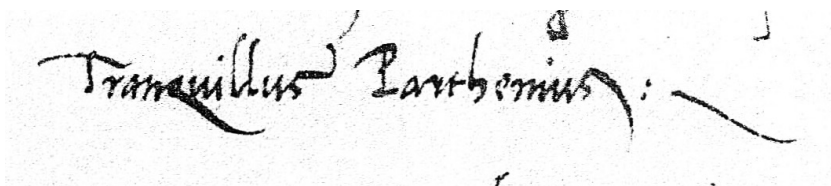
2,3 *magis*; 2,5-6 *consternatus*; 2,6 *usus* – **Sl. 3,2** *Caldeis*; 3,4 *amplissimis*; 3,7 *prestantissimus*, *Collimitius*.

Kako se vidi, inačice se nerijetko pojavljuju u istom retku, pa i unutar iste riječi.

Na kraju dajem i reprodukcije Andreisovih potpisa u pismu Von Wattu i u pjesmi Peutingeru; u njima se također očituju neke od navedenih značajki:

Slika 5. Andronik Von Wattu, St. Gallen, Švicarska, VadSlg Ms 40:28: potpis na kraju pisma

Slika 6. Andronik Peutingeru, Augsburg, Cod. Aug. 406 a. cart. misc. s. XVI, f. 30r: potpis u naslovu

4. Povijest istraživanja nakon Bolza

U Poljskoj Bolzova studija, koliko mi je poznato, nije imala većeg odjeka.²³ Na njegove se analize nadovezala Maria Cytowska pišući o Andreisovu životu i djelu u širem vremenskom i tematskom obuhvatu: u dijelu teksta u kojem se bavi ranim njegovim stvaralaštvom ona se osvrnula na četiri teksta iz Gniezna i na odu

²³ U pregledu koji slijedi ne pretendiram na potpun uvid. Za pomoć u pribavljanju novijih radova na poljskom srdačno zahvaljujem kolegi Aleksanderu Sroczyńskom.

u povodu rimske proslave Sigismundove pobjede.²⁴ Zanemarimo li kratak spomen panegirika nadbiskupu i pisma o sobi kod Ágnes Ritoók-Szalay,²⁵ trebalo je čekati sve do 1981. da Andreisova *iuvenilia* privuku ozbiljniju pozornost – a i tada je Henryk Barycz pokazao zanimanje samo za ono pismo Łaskomu kojemu je Bolz dao naslov *O važnosti pjesništva* (tekst 3).²⁶ Barycz je Andreisovo zagovaranje pjesništva usuprot pogledima Łaskoga, koji je nadalasve cijenio prozu, odčitao u širem kontekstu nadbiskupovih planova da pronađe pisca koji bi na latinskom sastavio povijest Poljske. Naime Łaski se u Rimu susreo s djelima Marcantonija Sabellica (*Enneades sive Rhapsodia historiarum*), Enee Silvija Piccolominija, tj. pape Pija II. (*Cosmographia* i *Historia Bohemica*) te Raffaelea Maffeija (*Commentariorum rerum urbanarum libri XXXVIII*), u kojima su, po sudu poljskoga primasa, Poljaci i njihova povijest prikazani tendenciozno, netočno i nepovoljno, dok su naprotiv Nijemcima upućene neutemeljene pohvale. Stoga je zaključio da se toj protupoljskoj propagandi treba suprotstaviti djelom zasnovanim na načelima humanističke historiografije, koje bi međunarodnoj intelektualnoj javnosti ponudilo sasvim drugačiju, točniju – i dakako pozitivniju – sliku Poljaka, njihovih običaja i njihove povijesti.²⁷ Kritiku talijanskih pisaca i svoje planove za novu

²⁴ Usp. Maria Cytowska, »Andronicus Tranquillus Dalmata – klient dworu Łaskich i Jana Zapolyi«, u: *Studia z dziejów polsko-węgierskich stosunków literackich i kulturalnych*, ur. István Csapláros *et al.*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1969, 95-106 (u bilj. 10 na str. 97 autorica spominje Pochiechu kao Bolzova prethodnika). Studija je iste godine objavljena i na mađarskom: »Andronicus Tranquillus Dalmata – a Łaski család és Zápolya János udvarának familiárisa«, u: *Tanulmányok a lengyel-magyar irodalmi kapcsolatok köréből*, ur. István Csapláros i Lajos Hopp, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, 129-143.

²⁵ Usp. Agnes Ritoók-Szalay, »Andronicus Tranquillus Dalmata und die Vita Aulica«, *Živa antika* 25 (1975), 202-209 (203).

²⁶ Usp. Henryk Barycz, *Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego: studia nad historiografią w. XVI-XVIII*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław itd., 1981, 23-34.

²⁷ Samo jedan primjer nadbiskupovih pritužbi na neobjektivnosti; odnosi se na Piccolominija, koji da piše ovako: *Et item quod Poloni domos habent ex maceria et luto: aliter, ut verum est, scripsisse debuit. Item scribit Polonos bibitores esse, per errorem; Almanos [sic], non Polonos scripsisse debuit.* (»I nadalje, da Poljaci imaju kuće od suhozida i blata: trebao je napisati drugačije, kako je istinito. Nadalje, da su Poljaci pijančine, što je pogrešno: trebao je napisati Nijemci, a ne Poljaci.« Za izvor citata vidi sljedeću bilješku (Garbacik, n. dj. [28], 193; uspoređeno s originalom u Zagrebačkom kodeksu, f. 100v). U ovom radu, kojemu je osnovna zadaća objaviti pouzdano izdanje i prijevod Andreisove ostavštine u Gnieznu, nije moguće detaljnije prikazati složenu političku pozadinu nadbiskupova djelovanja u Rimu. U najkraćim crtama ona izgleda ovako. Poljski kralj i litavski veliki knez Sigismund I. Stari iz dinastije Jagelovića bojao se saveza Austrije, Prusije, tj. Njemačkoga viteškog reda (vitezova teutonaca), i Moskovske Kneževine (Moskovita), koji je mogao uništiti poljsko-litavsko savezništvo. Maksimilijan

povijest Poljske iznio je Łaski u pismu što ga je 28. srpnja 1514. iz Rima uputio Bernardinu Galelliju, kustosu krakovskoga kaptola; pismo je – kako se vidi iz nadbiskupova pripisa na kraju – prosljedio i Macieju iz Miechowa (Miechowiti), profesoru na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu.²⁸ Ujedno javlja da je našao nekoga historiografa koji je nadbiskupu obećao da će njegovu želju ispuniti, pod uvjetom da ga ovaj opskrbi potrebnom građom.²⁹

I. Habsburški na svaki je način htio obuzdati kontrolu Jagelovića nad područjima Češke i Mađarske. Stoga je postigao da krajem 1512. Moskoviti uz pomoć Habsburgovaca napadnu poljske posjede. Zadaće Łaskog u Rimu bile su: navesti papu Lava X, koji je bio sklon Maksimilijanu I. i vitezovima teutoncima, da modificira svoje stavove na način koji bio odgovarao Poljacima; osujetiti eventualne zaključke Koncila u prilog vitezovima teutoncima, koji bi time automatski škodili poljskim interesima. (U tom kontekstu jasnija je važnost historiografskog djela koje bi dalo povoljnu sliku o Poljacima.) Ključni događaj poljsko-moskovitskog rata zbio se tijekom nadbiskupova boravka u Rimu: 8. rujna 1514. poljsko-litavske snage hametice su potukle Moskovite kod Orše (u Bjelorusiji). Łaski je dobro shvatio važnost trenutka te je u Rimu priredio veliku proslavu i dao objaviti spomenuti pjesnički zbornik *Carmina de memorabili cede...* (usp. bilj. 2). Nakon pobjede kod Orše papa Lav X. odlučio je promijeniti odnos prema Poljacima, te ih je počeo podržavati kao branitelje kršćanske Europe. Iz obilne literature o ovim temama izdvajam: Minnich, n. dj. (17), 35 i slj.; Daniel Stone, *The Polish-Lithuanian State, 1386-1795*, University of Washington Press, Seattle i London, 2014, 46-49; Jacqueline Glomski, *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*, University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London, 2016, 119 i slj. (os. 129-130); Tafiłowski, n. dj. (9), 160-179.

²⁸ Pismo se čuva u tzv. Zagrebačkom kodeksu, Arhiv HAZU IV. c. 6, f. 98r; izvadci iz talijanskih historiografa ispisani su na ff. 99r-100v, rukom koja nije pisala pismo, a nije ni nadbiskupova. (Za fotografije kodeksa srdačno zahvaljujem dr. sc. Ireni Bratičević.) Tiskom ga je objavio Józef Garbacik (prir.), *Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486-1516 (Kodeks zagrzebski)*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1966. (pismo Łaskoga na 185-187, prilozi na 187-193). O kodeksu usp. Grabacik, »Przedmowa«, *ibid.*, V-XI; Makso Pelosa, »Poljski crkvenopovijesni dokumenti u arhivima Jugoslavije«, *Obnovljeni život* 35 (1980), br. 3-4, 261-272 (262-263). O Galelliju, rodom Zadraniu, usp. Serđo Dokoza Nikpalj, »Galelli, Bernardin«, *Hrvatski biografski leksikon*, gl. ur. Trpimir Macan, sv. 4: E-Gm, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1998, 546; o Miechowiti usp. Leszek Hajdukiewicz, »Maciej z Miechowa (Miechowita)«, *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/maciej-z-miechowa> (pristupljeno 12. prosinca 2019).

²⁹ *Enimvero ipse egre ferens regnum Poloniae contra omne ius atque pium ab hoc scriptore carpi atque vilipendio haberi, compellatus sum Rome quendam historiographum, ut aliquid (rei veritatem sequendo) de rebus gestisque Polonicis, priusquam suum ederet opus, ad refellendum Pii falsas assertiones exararet. Qui mihi facturum promisit, modo sibi preberem materiam scribendi. Ego autem ad Kalendas Ianuarias me daturum dixi.* (Arhiv HAZU IV. c. 6, f. 98r; Garbacik, n. dj. [28], 185.) Prijevod: »Dakako, ja sam se, teško podnoseći da ovaj pisac [misli na Piccolominiya, op. B. L.] protiv svakog zemaljskog

Posvetivši tom pismu opsežnu analizu, Henryk Barycz zaključio je kako se pod neimenovanim historiografom krije upravo Trankvil Andreis. To obrazlaže ovako: nadbiskup pod *quendam historiographum* nije mislio na Poljaka, jer Poljak ne bi postavljao uvjet da mu se pribavi građa o poljskoj povijesti; nije mogao biti ni Talijan, jer bi se morao zamjeriti glasovitim povjesničarima, svojim sunarodnjacima, od kojih je jedan bio i papa; time bi na sebe zacijelo navukao napade iz vlastite intelektualne sredine, pa i iz crkvenih krugova, pri čemu povezanost s poljskim primasom ne bi bila dostatna obrana. Stoga Barycz zaključuje da je posrijedi morao biti pripadnik neke druge nacije. Tu on podsjeća da se u nadbiskupovu krugu 1513/1514. nalazi zanimljiv lik – Trankvil Andreis, Dalmatinac rodom iz Trogira, ali s jasnim osjećajem pripadnosti velikoj slavenskoj obitelji; osim toga riječ je o autoru koji piše u stihu i prozi, u raznim književnim žanrovima, vlada ciceronskom latinštinom, zanima se za filozofiju.³⁰ U nastavku teksta Barycz aludira i na početak Andreisova pisma o sudbini (tekst 4), tj. na intelektualne rasprave što su se vodile u nadbiskupovu krugu te na činjenicu da se Andreis nije usudio izravno se u njih uključiti, nego je svoje poglede poslao prelatu u obliku pisma. Iz toga on zaključuje da se Trogiranin uspio približi Łaskomu te uskoro ušao na njegov dvor; kao smještaj dobio je sobu povezanu s galerijom nad patronovim stanom, što je u nekom času postalo razlogom sukoba, dakako zbog buke Andreisovih noćnih šetnji po sobi, koja je primasu smetala (tekst 5). Prema Baryczevoj rekonstrukciji ti početni nesporazumi nastavili su se produbljivati, i to ponajvećma zbog naknadne Andreisove nesklonosti da ispuni dužnost historiografa; umjesto toga, on se htio iskazati kao pjesnik, te je nadbiskupu napisao pismo o važnosti poezije (tekst 3) neizravno mu se time suprotstavljajući. Iz te Baryczeve analize proizlazilo bi da je tekst 3. nastao nakon teksta 5. Umjesto Andreisa Łaski je, dodaje Barycz u nastavku rasprave, angažirao povjesničara i kartografa Bernarda Wapowskog.³¹ Baryczeva teza da se pod historiografom kojeg Łaski spominje u

---

i nebeskog prava napada i preziru izvrgava poljsko kraljevstvo, u Rimu obratio jednomu povjesničaru, da bi on (prikazujući predmet istinito) napisao nešto – prije nego što objavi svoje djelo – čime bi se pobile lažne Piove tvrdnje. On mi je obećao da će to učiniti, samo neka mu pribavim građu za pisanje. Rekao sam mu da ću mu je dati do prvoga siječnja.«

³⁰ Usp. Barycz, n. dj. (26), 28.

³¹ Ibid., 30. Ovdje nije mjesto da se dalje slijedi Baryczevo izlaganje, iako na nekoliko sljedećih stranica on donosi zanimljive opaske o Trankvilovu djelovanju u kasnijim desetljećima. O Bernardu Wapowskom usp. među inim: Janusz Smołucha, »Bernard Wapowski – kontynuator Jana Długosza i ojciec polskiej kartografii«, *Krakowskie środowisko historyczne XV–XX w. Ludzie – Idee – Dzieła*, ur. Tomasz Gąsowski i Janusz Smołucha, Polska Akademia Umiejętności, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków, 2018, 183-194.

pismu od 28. srpnja 1514. krije Andreis izazvala je dosta pozornosti i kod autora koji se inače ne bave trogirskim humanistom.³²

Posljednji meni poznat autor koji govori o Andreisovu rimskom boravku jest Piotr Tańkowski, na čijoj se monografiji o Łaskom iz 2007. vrijedi malo dulje zastaviti. U poglavlju u kojem opširno opisuje nadbiskupovo djelovanje na Lateranskom saboru on Andreisovo ime spominje uzgred, u vezi s pjesničkim zbornikom u povodu pobjede kod Orše.³³ Na taj se zbornik vraća u poglavlju posvećenom pisanju na latinskom i općenito intelektualnom djelovanju u nadbiskupovu krugu; tu se nalazi važan podatak da se Łaski osobno pobrinuo oko prikupljanja tekstova za zbornik i oko njegova tiskanja. Ujedno se iznosi pretpostavka Józefa Szujskog, danas općenito prihvaćena, da je uvodni, posvetni tekst, potpisan nadbiskupovim imenom, zapravo sastavio povjesničar, kartograf i nadbiskupov tajnik Bernard Wapowski.³⁴ Łaski se, objašnjava Tańkowski, nerado laćao pera, bio je nesklon suvremenoj, humanističkoj književnosti, a njegovu pratnju činili su pravni stručnjaci te ljudi bez više naobrazbe, notari i administratori; s iznimkom Wapowskoga nitko od njih nije imao književnih ambicija niti je gajio sklonost za humanističke teme. Jedini pjesnik u nadbiskupovu krugu bio je Trankvil Andreis, čiju ostavštinu u Gnieznu Tańkowski prikazuje prilično opširno, pozivajući se na ovdje već spominjane radove Pocièche, Bolza i Cytowske, kojima kao biobibliografski izvor o Andreisu dodaje Goleniščev-Kutuzova.³⁵ On točno spominje pet tekstova, »od kojih je četiri objavio Bolz«, kao signaturu daje jednostavno: »AAGn, listy nr. 13-17«, ali njihov sadržaj ne predstavlja posve točno. Opisuje ih ovako: pismo kojim se Andreis preporučuje nadbiskupu, dvije latinske pjesme (panegirik u nadbiskupovu čast i himan Djevici), kratak memorandum o važnosti pjesništva i pismo o osobnoj temi, tj. o vlastitom stanovanju. Ovdje je svakako neobično što se pismo o sudbini bez objašnjenja stavlja na prvo mjesto i naglasak se stavlja na njegovu funkciju, a ne na sadržaj.³⁶ Iz onog što je rečeno ovdje u odjeljku **2. Opis rukopisa i njihova sadržaja** jasno je da to pismo ne može biti prvo u nizu te da je ono – iako nesumnjivo ima za cilj isticanje vlastite učenosti, pa time i stjecanja

---

³² O toj tezi, kao i o nekim drugim zanimljivostima u vezi s nadbiskupovim pismom, bit će riječi u odjeljku **5. Pismo Łaskoga od 28. srpnja 1514. i zagonetni *quidam historiographus***.

³³ Usp. Tańkowski, n. dj. (9), 168.

³⁴ *Ibid.*, 316, 317-318. Tu pretpostavku prihvaća i Smołucha, n. dj. (31), 188, koji se pritom poziva na Barycza, n. dj. (26), 30-31. Nadbiskupova posveta Sigismundu tiskana je u *Carmina de memorabili cede* (usp. ovdje bilj. 2) na ff. [A v] – [A ii v], a datirana je u Rimu 25. siječnja (*Ex urbe Roma octauo kalendas Februarii*) 1515.

³⁵ *Ibid.*, 339-342. Tańkowski citira poljski prijevod knjige koja mi je dostupna u talijanskoj verziji: I. N. Goleniščev-Kutuzov, *Il Rinascimento italiano e le letterature slave dei secoli XV e XVI*, prir. Sante Graciotti i Jitka Křesálková, sv. 1, Vita e Pensiero, Milano, 1973, 73-79.

³⁶ »list, w którym Andronik poleca się arcybiskupowy«, Tańkowski, n. dj. (9), 340.

dodatnog ugleda u nadbiskupovim očima – bitno određeno svojom temom; funkciju pak prvog stjecanja naklonosti imao je, dakako, pjesnički panegirik. Tafiłowski ipak donosi jednu važnu novost: Łaski nije zadržao Andreisa uza se zbog toga što piše stihove, nego ga je zaposlio kao tajnika. Tu tvrdnju on potkrepljuje citatom iz pisma što ga je nadbiskup uputio kralju Sigismundu, u kojem govori o svojem radu na pripremi pjesničkoga zbornika o Orši: »Poslane su mi iz Poljske pjesme Dantyszeka i drugih, kojima sam dodao nekoliko onih što su ih ovdje [tj. u Rimu, op. B. L.] napisali učeni ljudi, a također i jednu mojega tajnika.«³⁷ Iz takve formulacije doista bi se moglo zaključiti kako su autor i pjesma što ih Łaski spominje na posljednjem mjestu, kao nekakav dodatak, Trankvil Andreis i njegova oda: ona je naime tiskana na kraju knjige (na ff. [Dv v] – [D vi v]) i nije navedena na frontispiciju, gdje su, ispod glavnog naslova, navedeni svi drugi tekstovi u knjizi, pa je možda uvrštena u posljednji čas.³⁸ Treba, doduše, spomenuti da je u pjesnički zbornik ušla i pjesma čovjeka koji se također spominje kao nadbiskupov tajnik, a to je Bernard Wapowski.³⁹ Ipak, tvrdnja Tafiłowskoga da je Andreis (također) bio nadbiskupov tajnik može se – kako ćemo ubrzo vidjeti – potvrditi na neočekivan i dosad nezapažen način.⁴⁰

Andreisov boravak u Rimu privukao je slabu pozornost proučavatelja izvan Poljske. Rijetki su od njih uopće registrirali pojavu važne Bolzove studije iz 1962, ali i kasnijih tekstova koji se na nju referiraju; čini se da je ovo drugo najčešće bilo uzrokom onom prvom. Treba ipak kazati da je rimski boravak barem kratko spomenuo, još prije izlaska Bolzove studije, Mirko Breyer, a poslije su to, također u enciklopedijskim člancima i također kratko, učinili Dušan Berić, Nikica Kolumbić i Silvano Cavazza.⁴¹ Ovaj posljednji, iako u popisu literature navodi Bolza (1962)

³⁷ »Przysłano mi z Polski pieśni Dantyszka i innych, do których dodałem jeszcze kilka napisanych tu przet uczonych mężow, a także jedną mojego sekretarza.« Skica pisma Sigismundu datirana 3. veljače 1515, danas u Nadbiskupskom arhivu u Gnieznu, AAGn, br. 1977. Tafiłowski (n. dj. [9], 341) daje samo poljski citat, bez naznake je li tako u izvorniku ili je to prijevod s latinskoga.

³⁸ Dantiscus, kojeg nadbiskup ističe, zauzima prvo mjesto među pjesnicima u zborniku: *Silva Ioannis Dantisci* tiskana je na ff. [A iii r] – [A iv v].

³⁹ *Bernardi Vapouski de Radochonicie panegiris* tiskana je u *Carmina de memorabili cede* na ff. [C v] – [D v].

⁴⁰ O tome više u odjeljku **5. Pismo Łaskoga od 28. srpnja 1514. i zagonetni quidam historiographus**.

⁴¹ Usp. Mirko Breyer, »Andreis-Andrijević (lat. Andronicus), 1. Fran Trankvil«, *Hrvatska enciklopedija*, gl. ur. Mate Ujević, sv. 1: A – Automobil, Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije, Zagreb, 1941, 425-428 (425); Dušan Berić, »Andreis, Fran Trankvil Andrijević«, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, gl. ur. Živojin Boškov, sv. 1: A – Dž, Matica srpska, Novi Sad, 1972, 51-52 (51); Nikica Kolumbić, »Andreis, Franjo Trankvil«, *Hrvatski biografski leksikon*, gl. ur. N. Kolumbić, sv. 1: A – Bi, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, 115-119 (115); Silvano Cavazza, »De Andreis,

i Cytowsku (1969), spominje iz Andreisove rimske produkcije samo tri teksta: odu objavljen u rimskom pjesničkom zborniku (»publicata [sc. raccolta] forse a Cracovia nel 1515«) te »due carmi elegiaci d'argomento religioso, rimasti inediti«. Koliko mi je poznato, rimsko je razdoblje spomenuo, i to sasvim uzgređice, samo još Gabor Barta, nabrajajući gradove u kojima je Andreis studirao.⁴²

5. Pismo Łaskoga od 28. srpnja 1514. i zagonetni *quidam historiographus*

Baryczevu tvrdnju da je upravo Trankvil Andreis onaj zagonetni povjesničar što ga Łaski spominje u pismu koje je 28. srpnja 1514. uputio Bernardinu Galelliju i Macieju iz Miechowa kasniji su autori uglavnom prihvaćali. Agnieszka Dziuba i Janusz Smołucha prihvaćaju, štoviše, i njegov zaključak da se nakon razlaza s Trogiranimom Łaski obratio Wapowskom.⁴³ S nešto opreza identifikaciju preuzima Hans-Jürgen Bömelburg, koji se, u iznimno korisnom poglavlju svoje knjige, naslovljenom »3. Die Entwicklung eines Geschichtsprogramms in Krakau im Spannungsfeld zwischen humanistischer Geschichtsschreibung und Überlieferung (1500-1550)«, dosta podrobno osvrnuo i na pismo Łaskoga.⁴⁴ Za našu temu važna je njegova konstatacija: »Ako je bilo tako [tj. ako je neimenovani povjesničar doista bio Trankvil Andreis, op. B. L.], nadbiskupov izbor teško da je mogao biti gori. Mladi Partenije nije za takvo djelo imao ni iskustva ni utemeljenja u izvorima, i svi su planovi brzo propali.«⁴⁵ Napokon, P. Tańkowski, u poglavlju svoje

---

Francesco Tranquillo«, *Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 33 (1987), internet (pristupljeno 10. prosinca 2019).

⁴² Usp. G. Barta, »Un umanista senza successo nel XVI secolo: Tranquillo Andreis«, *Rivista di Studi Ungheresi* 10 (1995), 75-90 (76).

⁴³ Usp. Agnieszka Dziuba, »De origine et rebus gestis Polonorum as the first renaissance Polish chronicle«, u: *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis: Proceedings of the Fourteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Uppsala 2009)*, ur. Astrid Steiner-Weber et al., Leiden itd., Brill, 2012, 373-383 (375); Smołucha, n. dj. (31), 187 (u njegovoj bilj. 18 navedeno je još nekoliko ranijih radova koji prihvaćaju tu tezu).

⁴⁴ Usp. Hans-Jürgen Bömelburg, *Frühneuzeitliche Nationen im östlichen Europa: das polnische Geschichtsdenken und die Reichweite einer humanistischen Nationalgeschichte (1500-1700)*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2006, 42-94 (51-54).

⁴⁵ Dajem čitavo mjesto na kojem se govori o Andreisu (ibid., 55): »Aufgrund prosopografischer Studien der Umgebung Łaskis kam Henryk Barycz zu dem Ergebnis, mit dem 'quidam historiographum', den der Erzbischof für eine neue Darstellung der polnischen Geschichte gewonnen haben wollte, sei Tranquillus Andronicus Parthenius, ein italienischer [sic] Dichter und Schriftsteller, gemeint. Wenn dies zutrifft, so hätte die Wahl des Erzbischofs kaum schlechter ausfallen können. Der junge Parthenius besaß weder die Erfahrung noch die Quellenbasis für ein solches Werk, und alle Pläne zerschlugen sich rasch.«

monografije o Łaskom koje je posvećeno historiografskom radu u nadbiskupovu krugu, Baryczevu identifikaciju iz 1981. u znatnoj mjeri relativizira: »Taj historiofraf trebao je najvjerojatnije biti pjesnik, ukućanin i tajnik Łaskoga Andronik Trankvil ili pak primasov suradnik Bernard Wapowski.«⁴⁶

Nitko od spomenutih autora ne osvrće se na formulaciju u nadbiskupovu pismu koja s jedne strane sadrži dodatan podatak za identifikaciju, ali s druge, po mojem sudu, oslabljuje pretpostavku da bi riječ bila o Andreisu. Łaski, podsjećam, kaže: *compellatus sum Rome quendam historiographum, ut aliquid (rei veritatem sequendo) de rebus gestisque Polonicis, priusquam suum ederet opus, ad refellendum Pii falsas assertiones exararet.*⁴⁷ Istaknute riječi mogu se, mislim, shvatiti samo tako da je čovjek kojemu se nadbiskup obratio već imao status historiofrafa i da je u to vrijeme pripremao neko vlastito djelo, što ga je sada, kako bi udovoljio narudžbi, trebao ostaviti po strani. Da bi mladoga Trogirana već tijekom rimskoga boravka tko smatrao historiofrafom, čini se posve nevjerojatnim, a da je već radio na kakvu opsežnijem djelu, koje je sada morao staviti na čekanje, slabo je vjerojatno (ili barem o takvu njegovu radu nema nikakvih tragova).⁴⁸ Bez namjere da ovdje ponudim prihvatljivu identifikaciju nadbiskupova historiofrafa, samo napominjem da mi se Wapowski čini kudikamo uvjerljivijim kandidatom za tu zadaću.

⁴⁶ Tafiłowski, n. dj. (9), 346. Izvornik glasi ovako: »Historiofrafem tym miał być najprawdopodobniej poeta, domownik i sekretarz Łaskiego Andronikus Tranquillus, lub też współpracownik prymasowy Bernard Wapowski.« On se tu poziva na jednu raniju Baryczevu knjigu, koja mi nije bila dostupna: H. Barycz, *Maciej z Miechowa: 1457-1523. Historyk, geograf, lekarz, organizator nauki*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław, 1960, 47.

⁴⁷ Arhiv HAZU IV. c. 6, f. 98r; Garbacik, n. dj. (26), 185. Isticanje je moje. Za cjelovit citat usp. ovdje bilj. 29.

⁴⁸ Barycz (n. dj. [26], 28), pa i neki drugi zagovornici teze da je Andreis bio historiofraf na kojeg aludira Łaski, tomu u prilog navode stihove Pedra Ruiza de Morosa:

Orator magnus, magnus, Tranquille, poeta,

Cosmographus magnus, magnus et historicus.

(Petri Royzii Aurei *Ad Tranquillum Andronicum*, 3-4)

Pritom, čini se, zaboravljaju da je španjolski humanist Pedro Ruiz de Moros (1515-1571) bio oko 25 godina mlađi od Andreisa. On je drugu polovicu života (od 1542) proveo u Poljskoj, gdje je bio profesor rimskog prava na krakovskom sveučilištu i pouzdanik poljskoga primasa Piotra Gamrata. Spomenutu pjesmu vjerojatno je napisao tek kad je Andreis prispio u Poljsku, tj. oko 1545. godine; Andreis je tada već imao književnu reputaciju koja se temeljila na nizu tiskanih djela (a njegovo je rimsko razdoblje bilo daleka prošlost). Pjesme Ruiza de Morosa tiskane su tek 1900. Usp. José Guillén Cabañero, »Un gran latinista aragonés del siglo XVI: Pedro Ruiz de Moros«, *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita* 12-13 (1961), 129-160; Petri Royzii Aurei *Alcagnicensis Carmina. Pars II carmina minora continens*, ed. Bronislavus Kruczkiewicz, Typis Universitatis Jagellonicae, Cracoviae, 1900 (pjesma Andreisu na str. 330).

U vezi s pismom Łaskoga treba iznijeti još jednu važnu, dosad neuočenu činjenicu: ruka koja je pisala to pismo, očito po nadbiskupovu diktatu, pripada Trankvilu Andreisu. To se jasno može utvrditi iz usporedbe s potvrđenim njegovim autografima. Pismo je, kao i čitav Zagrebački kodeks (Arhiv HAZU IV. c. 6), ispisano na papiru dimenzija 33,2 x 22 cm,⁴⁹ tj. na nešto većem formatu od onoga na kojem su Andreisovi autografi u Gnieznu (29 x 21,5 cm). Andreisova ruka ispisala je 38 redaka, ali u donjem dijelu lista, koji je svojom rukom ispunio Łaski, bilo bi mjesta za još pet ili šest Andreisovih redaka, tj. čitava bi stranica imala 43-44 retka. Po toj gustoći ovaj je rukopis najbliži tekstu 4. iz Gniezna (48-50 redaka na stranici). Stoga taj autograf iz Gniezna uzimam kao najprikladniji za usporedbu, tj. za identifikaciju Andreisove ruke.

Zapaziti je brojne podudarnosti i već poznata svojstva Andreisova duktusa: diftong ae pojavljuje se u ovim tekstovima vrlo rijetko; u tekstu 4. ispisan je samo na dva mjesta; jednom s ligaturom æ: **Sl. 7**, redak 7: *Caeter(um)*, a drugi put kao dva jasno odvojena slova: *Quae* (tekst 4,14, ne vidi se na isječku); upravo tako, odvojeno, pojavljuje se i u pismu Łaskoga: **Sl. 8,3**: *detr<a>haere*;

g je pisano u dva odvojena odjeljka, pri čemu je gornji okrugao, donji je ponešto trokutast (kadšto nije zatvoren), a vertikalni spojni potez između njih često je dug: **Sl. 7,2**, *egregior(um)*; **7,4** *contigisset*; **7,5** *linguae* – **Sl. 8,1** *Cosmographia(m)*; **8,2** *gestis, gestorum*; **8,3** *dignitaiq(ue) regie*;

minuskulno l često sliči na majuskulno L: **Sl. 7,6** *laudabile*; **7,7** *legi*; **7,12** *longa* – **Sl. 8,2** *locis, Polonie*; **8,3** *Polonie*; **8,6** *Polonos*; **8,8** *Polonia(m), Slaunonia*; završno m ima završni potez produžen prema dolje: **Sl. 7,1** *coram*; **7,3** *rudem*; **7,5** *pulcrum* – **Sl. 8,2** *eum*; **8,4** *quidem bonum*; **8,6** *fidem*; **8,8** *principum, quum*; majuskulno Q ima dug kosi potez: **Sl. 7,9** *Quum* – **Sl. 8,3** *Quod*; **8,12** *Qui*; **8,13** *Quare*;

minuskulno r pojavljuje se u dva oblika, kao naše današnje r: **Sl. 7,2** *inter*; **7,4** *plurimum*; **7,8** *eorund(em)* – **Sl. 8,1** *frater*; **8,2** *perscripsit*, ili u obliku koji sliči na slovo z: **Sl. 7,1** *pater*; **7,2** *fieret, egregior(um)*; **7,4** *proferre* – **Sl. 8,1** *frater*; **8,3** *regie*; **8,6** *auctor*; ovaj drugi oblik redovit je na početku riječi: **7,3** *rudem*; **7,9** *religioni*; **7,11** *rogo* – **Sl. 8,2** *rebusq(ue)*; **8,3** *regie*; **8,4** *res*; **8,7** *rei, replicauit*, i u abrevijaturama *ar(um)/or(um)*, koje izgledaju kao z i broj 4: **Sl. 7,2** *egregior(um)*, *doctor(um)*; **7,3** *ignar(um)* – **Sl. 8,2** *gestor(um)*; **8,4** *historiar(um)*; **8,5** *par(um)*; **8,8** *eor(um)*;

minuskulno t ima izrazito nizak vertikalni potez (iznimka su skupine ct, st), a na završetku riječi nalikuje na r: **Sl. 7,1** *Pater, Gratosissime*; **7,2** *mentio, fieret, fato* – **Sl. 8,1** *frater, pontificis*; **8,2** *perscripserit, quotienscumq(ue)*;

završno s često ima lučno (srpasto) produžen gornji desni potez: **Sl. 7,8** *dissensiones*; **7,14** *senioribus, sententiis* – **Sl. 8,1** *Ven(erabi)lis*; **8,6** *magis*; **8,7-8**

⁴⁹ Usp. Garbacik, n. dj. (28), V.

D^{omi}ne Lasci Domini & Gratissime qui bebis & lapsis Coram
 V. & me & misericordia de quo inter & quocumque semel dicitur V. & in: D. ante
 diffinitionem contemplationis semel putat collega me tunc interiore mentem fortassis abis gratiam
 sermone in qd interiore potere me (interrogatio) unde plurimum me soluisse potest
 quoad ad antiquo potere & Hicolo dicitur lingua conspectum esse homini pulchrum
 & laudabili. Unde dicit: Optimus est homini in omni parte mundus & vixit bene: quod per
 me interiore lingua vixit. Certe quia plura fructus transmissis tibi, a deo facta sunt
 vixit, sed plura in omni submissa semel per unum & diffinitionem. Et qd maxime ipse testatur in
 Christiani & huiusmodi conuulsi. Plura ipse Plura Amplius in ratione & gratia semp
 temp eductum: per me deus ad me & constantio iudicio non posse. Diffinitio in omni & quocumque
 in immutabili non possit in se solvere: regit Deum. D. in me ab homini dubitatio videtur
 obtemere. Quia tempus. D. in se longa & diffinitio. Plura, non ita per materiam ipse
 materiam facit in se profertur. Dicit in VI. ita dicitur, Non tantum in se & in se
 experit in se in se videtur in se profertur abis. Sine dicitur in se. Sine dicitur in se. Sine dicitur in se.

Slika 7. Andronik Łaskom o sudbini, AAGn, 5/23, Nr. 16 (tekst 4), redci 1-14
 (sa slike i iz brojenja izostavljen je naslovni redak Domino suo gratiosissimo)

in his domine fratre dilecte qui per seccandi Pontificis de Avre Comographis reddidit (nam de
 de Asia Europae Lios rubus) quibus (estis) prescriptis) quomodo estis continet unum estor. Poloni memoris
 semp maxime dignitatis exple polonic detrahere ut Comandis in unum quodammodo videtur fante ofoni.
 una quidem horum historiarum scriptura maxime puritate est dicitur in his historiae res suas etiam debet ut
 cum ut per dicta satis constat. Cumque hanc historiam ipsam per nomini legitimum magiam uindicant autem
 ut fidem. Et magis in hac quid polonic continet quia nullus ex his ab his idem amtor carsum madrom
 amos qui diligenter attendam prescriptis et illi repitavit. Narrat quod Polonos, Bernus, et Slavos in Asia per
 factos ea loca evasisse ac in eorum principum nominibus Poloni, Boema, Slavonia mansuras esse, quum
 scem habere Arabias in: qui ex hac materia non dixisse originem assentent. His tamen non suffragari nec assen
 tri uerum / nominem ipse esse frans regem Poloni Corica vromus ius atq ping ab hoc scriptore carpi ab iustitiam
 haberi compellatur sumy come quendam historiam, ut alid rei ueritatem sequere de rebus quibus Polonicus
 prout sumy electa omne ad extulendum in falsas aserimus de rebus quibus Polonicus
 prohem maria scribendi. Eia aut ad hanc amuriam non dicitur dicitur. Quae in Calle te quo ut ones in mion
 Grae in deis regna Poloni amplissimi atq amtas belli Prussie confederare in quo pms Pontificis nullum in habere

Slika 8. Pismo Łaskoga Galelliju, Zagrebački kodeks, Arhiv HAZU IV. c. 6, f. 98r, redci 1-14

profectos; **8,10 jus**, ili slični na rukopisno o s kvačicom produženom prema gore desno: **Sl. 8,6 nullus**; **8,10 ferens** (primjeri iz teksta **4.** nisu vidljivi na ovom isječku).

Kako je već rečeno, na dnu pisma (f. 98r) Łaski je dodao vlastoručnu bilješku upućenu Macieju iz Miechowa i potpisao se: *V(este)r Johannes Gneznen(sis) arc(hiepisco)pus s(u)b(scripsi)t.*⁵⁰ Łaski piše kurzivnom goticom (usp. **Sliku 9**). Ispisi iz Sabellica i drugih povjesničara (ff. 99r-100v) uneseni su nekom trećom, meni nepoznatom rukom (usp. **Sliku 10**).

Činjenice da nadbiskup diktira svoje pismo Andreisu u pero znači da je Trogiranin u tom trenutku (srpanj 1514) bio njegov tajnik; time se dodatno potkrepljuje zaključak Tafiłowskoga.⁵¹ Još nešto: situacija u kojoj bi nadbiskupovu rečenicu da je pronašao »nekog historiografa« pisao sam taj designirani historiograf, tj. Andreis, čini se slabo vjerojatnom; po mojem sudu ta okolnost dodatno obesnažuje pretpostavku da pod *quendam historiographum* Łaski misli na Trankvila Andreisa.

6. Rano razdoblje Andreisova života i kronologija njegova boravka u Rimu

Na temelju iznesenih podataka može se uspostaviti djelomična, i barem relativna, kronologija Andreisova boravka u Rimu. Prije toga možemo se zapitati kako se on u Vječnom gradu našao i kada je onamo prispio; nažalost, o tome se ne zna ništa pouzdano, kao ni općenito o prvih dvadesetak godina njegova života. Rođen je 1490, a prvo obrazovanje zacijelo je stekao u rodnom Trogiru, u kojem je već otprije postojala humanistička škola.⁵² Mirko Breyer prvi je, koliko mi je poznato, iznio tvrdnju da je školovanje nastavio u Dubrovniku, kod rođaka Jeronima Andreisa, no nije naveo izvor: »A[ndreis] je bio u mladosti u Dubrovniku, gdje se nalazio njegov rođak Jerolim de Andreis, vrstan učitelj latinskoga jezika i uvažen pjesnik«; od njega to preuzimaju Dušan Berić i Nikica Kolumbić.⁵³ Silvano Cavazza je oprezniji: »forse dapprima studiò a Ragusa, di cui talvolta fu ritenuto

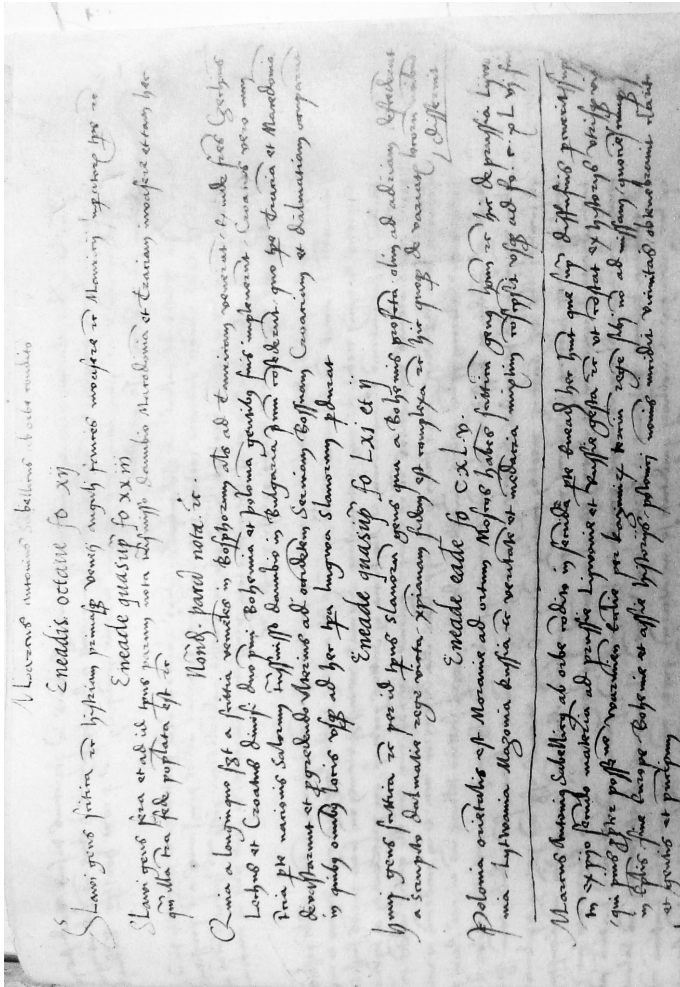
⁵⁰ Za prijepis te dosta nečitke bilješke, stisnute na donju marginu stranice, usp. Garbacik, n. dj. (28), 187.

⁵¹ Usp. ovdje bilj. 37 i tekst uz nju.

⁵² Za trogirsku školu i učitelje u 15. st. usp. Inge Šegvić-Belamarić i Joško Belamarić, *Stare i rijetke knjige iz knjižnice Klasične gimnazije u Splitu: bibliofilski prilog povijesti humanizma u Dalmaciji*, I. Gimnazija i Glavno povjerenstvo Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Split, 1995, 33-34, 44-45.

⁵³ Usp. Breyer, n. dj. (41), 425; to prenose Berić, n. dj. (41), 51, i Kolumbić, n. dj. (41), 115. Jedini Breyerov izvor koji nisam mogao kontrolirati jest njegova »Rukopisna građa za biografiju F. T. A.«, koju on navodi u popisu literature na kraju enciklopedijskoga članka; tu njegovu *Rukopisnu građu* ne citira nitko drugi, a nisam mogao ustanoviti gdje se ona danas nalazi.

Slika 10. Početak prijepisa iz Sabellica i drugih povjesničara, Zagrebački kodeks, Arhiv HAZU IV. c. 6, f. 100r, gornji dio stranice

originario«.⁵⁴ Pretpostavku da je bio podrijetlom (ili rodom) iz Dubrovnika on vjerojatno temelji na činjenici da u izdanju Pomponija Mele objavljenom u Beču 1518. uz njegovo ime stoji *Ragusinus*.⁵⁵ No tako se Andreis ne identificira ni u jednom drugom tekstu, a kako je do toga došlo, ostaje nejasno.⁵⁶

Pogled u rodoslovlje obitelji Andreis ukazuje samo na jednoga Jerolima koji bi se kronološki mogao povezati s neidentificiranim rođakom kojeg spominje Breyer: to je Trankvilov stric Jerolim Andreis, rođen oko 1445, mlađi brat oca mu Ivana (oko 1443-1511).⁵⁷ No o njemu se ne zna ništa osim šturih genealoških činjenica.

Podatke o vlastitu školovanju u Italiji daje sam Trankvil Andreis u *Oratio de laudibus eloquentiae*, govoru održanom i objavljenom u Leipzigu 1518:

Itaque tanta fama etiam ipse permotus (licet essent peragrandae mihi aliae ciuitates Germaniae) huc diuersti, cupidus ea uidendi quae aliquando auribus conceperam, qualia uix olim florentissima Italiae gymnasia, Patauinum, Bononiense, Senense, Perusinum atque Romanum, meis oculis subieceri<n>t.⁵⁸

Stoga sam, i sam potaknut tolikom slavom (premda sam trebao pohoditi druge njemačke gradove), skrenuo ovamo [tj. u Leipzig, op. B. L.], željan da vidim ono o čemu sam jednom slušao, onako kako su to nekoć najuglednija italska učilišta – padovansko, bolonjsko, siensko, peruđinsko i rimsko – jedva mogla prikazati mojim očima.

⁵⁴ Cavazza, n. dj. (41).

⁵⁵ Usp. *Tranquilli Parthenii Ragusini Carmen*, u: *Pomponii Melae Hispani Libri de situ orbis tres*, Viennae Pannoniae: per Ioannem Singrenium ex Oeting Baioariae, 1518, a3.

⁵⁶ Pjesmu nije napisao ni inače dosta zagonetni Trankvil Andreis stariji, jer je on umro početkom 16. st.; usp. Nikica Kolumbić, »Andreis, Trankvil, st.«, *Hrvatski biografski leksikon*, gl. ur. N. Kolumbić, sv. 1: A – Bi, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983, 124.

⁵⁷ Usp. Mladen Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805)*, Muzej Grada Trogira, Trogir, 2006, 124, 123. Postoji još jedan rođak Jerolim, sin glasovitoga soprakomita Jakova; no on je rođen 1487, tj. samo tri godine prije Trankvila; zbog toga je gotovo nemoguće zamisliti da bi već u mladosti bio »uvažen pjesnik« u Dubrovniku te da bi ondje postao mentorom neznatno mlađem članu obitelji. Indikativno je da M. Andreis u svojoj knjizi nigdje ne spominje Trankvila Andreisa starijega.

⁵⁸ *Oratio de laudibus eloquentiae auctore Tranquillo Parthenio Andronico Dalmata in Gymnasio Lipsiensi pronunciata*, Lipsiae: ex officina M. Lottheri, 1518, f. [A ii v], Nije jasno na čemu Florio Banfi temelji svoju rečenicu (koja sadrži dvije pretpostavke): »È ritenuto che avesse frequentato l'Ateneo di Padova, dove sarebbe stato rettore degli artisti.« F. Banfi, »Tranquilli Andronici Dalmatae Traguriensis De rebus in Hungaria gestis ab illustrissimo et magnifico Ludovico Gritti deque eius obitu epistola«, *Archivio Storico per la Dalmazia* 9 (1934), vol. 118, 419-468 (424).

Početak Andreisova boravka u Italiji mogli bismo smjestiti otprilike u 1508. godinu;⁵⁹ rimski se odsječak može – kako je razvidno iz svega što je dosad rečeno – s priličnom sigurnošću datirati u razdoblje 1513-1515. O okolnostima njegova dolaska u Rim možemo samo nagađati. Prema nizanju sveučilišnih gradova u lajpciškom govoru (usput: od sjevera prema jugu) očito je da je Rim bio posljednja postaja njegova italskog puta. Rimsko sveučilište upravo je za pontifikata Lava X. opsegom doseglo vrhunac: na njemu je 1514. predavalo 87 profesora, od kojih 21 predaje humanističke predmete.⁶⁰ No osim obrazovnih i kulturnih pobuda, moguće je da je Andreisa privukla i vijest o početku Lateranskoga koncila, tj. pomisao kako je to prigoda da među okupljenim uglednicima nađe sebi patrona. U odluci da se obrati baš Janu Łaskom određenu su ulogu mogle imati, kao što pomišlja Cavazza, veze obitelji Andreis s Poljskom: godine 1493. Vladislav II. Jagelović, češko-hrvatsko-ugarski kralj i sin poljskoga kralja Kazimira IV, imenovao je Vinka Andreisa biskupom Otočca; godine 1502. Matej Andreis objavio je u Veneciji epitalamij u prigodi vjenčanja Vladislava II. s Annom Foix, nećakinjom Anne od Bretagne, supruge francuskoga kralja Luja XII; otprilike u to vrijeme Trankvil Andreis stariji bio je u pratnji poznanjskoga biskupa Jana Lubrańskoga (taj je Andreis ušao u poljske humanističke krugove, a u toj je zemlji i umro).⁶¹

U međuvremenu objavljeni genealoški podatci kanda barem dijelom podupiru Cavazzinu pretpostavku: Trankvilov otac Ivan (oko 1443-1511), sin Kristoforov (oko 1400 – prije 1467) imao je strica Nikolu (oko 1404-1470), koji je imao sinove Blaža (oko 1438-1480) i Vinka (Vicenza, 1441-1523/24), biskupa. Blažev sin Matej ili Mate (rođen oko 1478) bio je pjesnik; Matej je dakle biskupov nećak. Biskupov otac Nikola brat je Trankvilova djeda Kristofora, pa je dakle Trankvilu prastric.⁶²

Ne znamo ništa o tome jesu li obiteljske veze pomogle Andreisu i jesu li ga doista potaknule da svoj pjesnički panegirik uputi upravo Janu Łaskom. No zato ponešto znamo – a ponešto možemo s manje ili više vjerojatnosti naslutiti – o kronologiji njegova boravka u Rimu. Korisno je te činjenice i pretpostavke postaviti usporedno s pouzdanim datumima koji se odnose na Łaskoga; tako dobivamo preglednu i dosta cjelovitu sliku Andreisova rimskog boravka i njihova međusobnog odnosa (usp. **Tablicu 1**). Ipak, najvažniji od svega ostaju Andreisovi u Rimu napisani tekstovi, koji se objavljuju u prilogu ove studije.

⁵⁹ Ovu procjenu temeljim na podatku da su talijanska sveučilišta uglavnom upisivale studente u dobi ne nižoj od osamnaest godina; usp. Paul F. Grendler, *The Universities of the Italian Renaissance*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2004, 4-5, 172.

⁶⁰ *Ibid.*, 59.

⁶¹ Usp. Kolumbić, n. dj. (56); Cavazza, n. dj. (41).

⁶² Usp. M. Andreis, n. dj. (57), 119-124.

Tablica 1: Usporedna kronologija Andreisova boravka u Rimu

Jan Łaski		Trankvil Andreis	
		1513?	Andreis dolazi u Rim.
5. VI. 1513.	Łaski dolazi u Rim. ⁶³		
13. VI. 1513.	Łaski na Koncilu drži govor u kojem pozdravlja novoga papu Leona X. i kardinalski zbor. ⁶⁴		
		2. pol. 1513?	Tekst 1. Panegirik Łaskomu, AAGn 5/37, Nr. 14.
		1513/1514?	Tekst 2. Molitva Djevici, ⁶⁵ AAGn 5/29, Nr. 15.
		Prije 28. VII. 1514.	Andreis postaje tajnikom Łaskoga.
28. VII. 1514.	Pismo Łaskoga Bernardinu Galelliju (napisano Andreisovom rukom), poslano i Macieju iz Miechowa.		
		1514?	Tekst 3. Pismo o važnosti poezije, AAGn 5/27, Nr. 13.
		Poslije 28. VII. 1514?	Tekst 4. Pismo o sudbini, AAGn 5/23, Nr. 16.
8. IX. 1514.	Pobjeda poljsko-litavske vojske nad Moskovitima u bitci kod Orše.		
25. I. 1515.	Pismo Łaskoga kralju Sigismundu I, u knjizi <i>Carmina de memorabili cede.</i>	I. 1514?	Andreis piše <i>Ode in triumpho reuerendissimi atque amplissimi domini Ioannis de Lasko.</i>
3. II. 1515.	Pismo Łaskoga kralju Sigismundu I, u kojemu javlja da je prikupio pjesme o pobjedi kod Orše, kojima je pridodao i onu svojega tajnika, te se pobrinuo se da se tiskaju u knjizi. ⁶⁶		

⁶³ Usp. Bolz, n. dj. (1), 391; Tafiłowski, n. dj. (9), 163. Krenuo je iz Gniezna 13. ožujka (ibid., 162), što znači da je putovao oko dva i pol mjeseca.

⁶⁴ Usp. Bolz, n. dj. (1), 391; Tafiłowski, n. dj. (9), 163. Lav X. izabran je za papu 9. ožujka 1513.

⁶⁵ O relativnoj dataciji molitve usp. odjeljak **2. Opis rukopisa i njihova sadržaja**, raspravu o tekstu **2.**

⁶⁶ Usp. Tafiłowski, n. dj. (9), 341.

II. 1515.	U Rimu izlaze <i>Carmina de memorabili cede</i> .		
		23. II. 1515.	Tekst 5. Pismo o sobi, AAGn 5/11, Nr. 17.
nakon 5. V. 1515.	Łaski odlazi iz Rima. ⁶⁷		

7. Načela ovog izdanja⁶⁷

Rukopisi Trankvila Andreisa koji se ovdje objavljuju čuvaju se u Nadbiskupskom arhivu u Gnieznu (Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, AAGn), u zbirci Metropolitanskoga kaptola (Archiwum Kapituły Metropolitalnej), korespondencija Jana Łaskoga, fasc. II. O signaturama Andreisovih tekstova vidi ovdje u odjeljku **2. Opis rukopisa i njihova sadržaja**.

Budući da su posrijedi Andreisovi autografi, u priređenom tekstu zadržana je izvorna grafija, sa svim njezinim nedosljednostima, hiperkorektnostima, pa i očitim pogreškama (naročito u pisanju grčkih riječi). Iznimke su: *i longa* (u skupini *ij*) – u ovom izdanju svugdje se piše obično *i*; minuskulno inicijalno *u*, koje autor ponekad piše kao *v*, ponekad kao *u* – u ovom izdanju svugdje se piše *u*.

Kratice su razriješene bez zagrada, a interpunkcija i uporaba velikih slova usklađene su s današnjim uzusom. Prelomljenim zagradama <...> omeđen je dio teksta koji u rukopisu nedostaje, a dodao ga je priređivač. U proznim je tekstovima unesena podjela na obročene paragrafe.

Bilješke sadrže tekstološki aparat (podebljanim slogom) i aparat izvora (običnim kurzivom).

Tekstove **1, 2, 3. i 5.** objavio je Bogdan Bolz (kod njega to su tekstovi 1, 2, 3, 4).⁶⁸ On je mijenjao izvornu grafiju, pri čemu je gdjekad klasicizirao, npr.:

1,2 Illirici] Illyrici *Bolz*

1,15 tuę] tuae *Bolz*

3,3 concinatio] concinnatio *Bolz*

3,6 naturę] naturae *Bolz*

5,1 V(est)re R(euerendissi)mę] Vestrae Reuerendissimae *Bolz*

5,2 hyemem] hiemem *Bolz*; exęępi] excepi *Bolz*; lachrimis] lacrimis *Bolz*

a gdjekad je hiperkorektno *ę* u autografu pretvarao u (također hiperkorektno) *ae*, npr.:

3,4 poętas] poetas *Bolz*; poętae] poetae *Bolz*

Nažalost, Bolzovo izdanje sadrži brojne pogreške koje su očito posljedica netočnoga čitanja rukopisa (osobito pri razrješavanju kratica). Ovdje u aparatu

⁶⁷ Usp. Minnich, n. dj. (17), 49.

⁶⁸ Usp. Bolz, n. dj. (1).

nisu bilježene razlike u odnosu na Bolzovo izdanje, ali u nastavku donosim važnije primjere pogrešnoga čitanja (tj. one koji se ne mogu pripisati tiskarskim pogreškama). Iz njih će biti jasno zašto je te tekstove bilo potrebno objaviti ponovno.

1. lemm. obser(uandissi)mo] observantissimo *Bolz* (*et sic* **3. lemm.**)

2,3 Tonantis] sonantis *Bolz*

3,1 studiis] *deest in Bolz*; d(icitu)r : traditur *Bolz*

3,2 ep(isto)lis] exemplis *Bolz* (*et sic* *exempl- pro* *epistol- in* **3,3 bis**; **3,8**)

3,3 t(antu)m... solent] tum... soleant *Bolz*; etiam Apollo carmine responsa] Apollo responsa carmine *Bolz*; praedicebant] praedicabant *Bolz*

3,4 ph(ilosophu)s] pluries *Bolz*

3,6 ph(ilosophu)s] philosophis *Bolz*; opinionu(m) peruersitate] opinione perversitatis *Bolz*

3,7 difficilimor(um)] difficillimorumque *Bolz*; q(uonia)m] quum *Bolz*; atq(ue) facilitate] *deest in Bolz*

3,8 Caeter(um)] Ceterumque *Bolz*; arrogantiae] arrogantia *Bolz*; succisiuis] successivis *Bolz*; qui fecit q(uo)d potuit, Scripturas adimpleuit] *deest in Bolz*; prosequetur] prosequitur *Bolz*

3,9 reget] regit *Bolz*; E(xcellentissimae)] Episcopalis *Bolz*

5,1 t(ame)n] tum *Bolz*; hic] *deest in Bolz*

Tekst **4.** ovdje se objavljuje prvi put.

U redoslijedu tekstova priklonio sam se pretpostavljenoj kronologiji koju je iznio Bolz;⁶⁹ tekst **4.** kojega kod njega nema, uvrstio sam na pretposljednje mjesto; više o tome usp. u uvodnoj studiji.

Budući da mi nije bilo moguće raditi na rukopisu *in situ*, izdanje sam priredio prema digitalnim fotografijama u boji.

⁶⁹ Usp. Bolz, n. dj. (1), 390-391.